

TİP BİLİM KURULU
KENT VE YEREL YÖNETİMLER ÇALIŞMA GRUBU

YAŞAMI YENİDEN ÜRETEBİLEN KENT VE KIR İÇİN: İLKELERİMİZ VE YOL HARİTAMIZ

TİP Bilim Kurulu
Kent ve Yerel Yönetimler Çalışma Grubu

**YAŞAMI YENİDEN ÜRETEBİLEN KENT ve KIR İÇİN:
İLKELERİMİZ VE YOL HARİTAMIZ**

Yayına Hazırlayanlar:

Ali Ekber Doğan, Alper Çelikel, Asuman Yarkın, Deniz Ay,
Deniz Öztürk, Fatmagül Eryıldız, Harun Kılıçoğlu
İbrahim Gündoğdu, İrem Maro, Sinem Yıldız

Katkıda Bulunanlar:

Burak Büyükcivelek, Can Atalay, Ceyda Sungur, Hakan Güneş

Şubat 2024

İÇİNDEKİLER

I. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE’SİNDE KENT VE KIRIN GENEL TABLOSU	9
Kentleri şantiyeye çeviren “dönüşüm belası”	10
Neoliberal İslamcılığın mekandaki göstergeleri	12
Buldozer kentleşmeyi sırtında taşıyan emekçilerin durumu	12
Buldozer kentleşmenin büyük kaybedenleri: küçük köylülük, kırsal ve doğal alanlar	14
II. KAPİTALİST DOĞA TALANIYLA AŞILAN EŞİKLER ve HALK DİRENİŞLERİ	16
Ekolojik krizde kentleşmenin rolü	16
Kentsel mekanda sosyalist ekoloji siyaseti ve Gezi	18
III. BULDOZER KENTLEŞME KISKACINDA MEKANSAL PLANLAMA DENEYİMİ	21
Planlamanın neoliberal hali	22
“Dönüşüm” hamlesi ve planlama	24
Nasıl bir mekansal planlama? Sosyalist, ekolojik, demokratik	26

IV. BARINMA KRİZİ VE KENTSEL YAŞAMIN ORTAK GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI	30
Türkiye’de konut politikası	30
AKP’li yıllarda konut politikası ve barınma sorunu	32
Barınma sorununu gerçek sosyal konut projeleriyle çözeceğiz!	34
V. KENTLERİMİZDE AFET RİSKİ, AFET YASASI ve BULDOZER KENTLEŞME	37
VI. “DÖNÜŞÜM PROJELERİNE” KARŞI, ADİL ve GÜÇLENDİRİCİ MEKANSAL YENİLEME	41
VII. KENTLEŞMENİN BİRİKİMİN KALDIRACINA DÖNÜŞMESİNE KARŞI MÜCADELELER	44
VIII TEHDİT ALTINDAKİ VARLIKLARIMIZ: KAMUSAL ALANLAR, DOĞAL ve KÜLTÜREL DEĞERLER	48
Kentsel kamusal alanlar	49
Kentsel kamusal alanlara erişimde eşitsizlikler	51
Doğal müşterekler: Kıyılar, ormanlar, akarsular, meralar, milli parklar	53
Kentsel Alanlar Olarak Tarihi-Kültürel Değerler ve Korunması	55

IX. HEDEFLER VE POLİTİKALAR/UYGULAMA ARAÇLARI	58
9.1. YEREL YÖNETİMLER DÜZLEMİNDE	58
Hedefler	58
Politikalar ve Uygulama Araçları	59
9.2 KENTSEL-KIRSAL PLANLAMA-EKOLOJİK DOKUNULMAZLAR	60
Hedefler	60
Politikalar ve Uygulama Araçları	61
9.3 BARINMA HAKKINA UYARLI SOSYAL KONUT POLİTİKASI	64
Hedefler	64
Politikalar ve Uygulama Araçları	65
9.4 AFET PLANLAMASI	66
Hedefler	66
Politikalar ve Uygulama Araçları	67
9.5 TARİHSEL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN KORUNMASI	67
Hedefler	67
Politikalar ve Uygulama Araçları	68
EK 1.	
KENT HAKKININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK	70
EK 2.	
DEVRALDIĞIMIZ SOSYALİST/KIZIL BELEDİYESİ BİRİKİMİ VE BELEDİYESİ YAKLAŞIMIMIZ	74

Giriş

Türkiye toplumu olarak, yerleşim ve yaşam alanlarımızın ne denli dayanıksız ve güvenilmez olduğunu, 6 Şubat 2023'de yaşadığımız depremlerle bir kez daha ağır kayıplar vererek deneyimledik. Resmi rakamlara göre hayatını kaybedenlerin sayısı 2 Mart 2023 tarihinde 45 bin olarak açıklandığı halde, devletin haritadan silinen yerlere atadığı deprem valilerinin dahi itiraf ettiği haliyle gerçek yıkımın, açıklananın çok daha üzerinde olduğunu bildiğimiz dehşet verici bir tablo ile karşı karşıyayız¹. Bu depremin sıra dışı ve öngörülemez bir afet olmadığını, Türkiye coğrafyasının üçte ikisinin birinci ve ikinci derecede deprem riski altında olduğunu ve yaşam alanlarımızın büyük çoğunluğunun deprem ve diğer afetlere karşı hazırlıksız ve korumasız olduğunu da ne yazık ki, biliyoruz.

Doğal afetler karşısındaki yapısal ve kurumsal kırılganlığımız ve bunlara bağlı kaçınılmaz olarak yaşanan ağır can ve mal kayıpları, deprem başlığından da ibaret değildir. Her sene yaşanan orman yangınları, seller ve su baskınları ardından siyasal iktidar sistematik bir şekilde, afetlerin yıkıcı etkilerini önleme ve acil müdahale noktalarında sorun çözücü olmaktan ziyade; afetleri yeniden imara dönük inşaat faaliyetleri, doğal alanların yapılaşmaya ve yerleşime açılması, kırların ve meraların hoyratça kentleştirilmesi için fırsat olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede deprem ve diğer afetler karşısında kamucu bir yaklaşımla mağdur yurttaşların temel ihtiyaçlarını karşılayan bir devlet yerine, 'doğal' afetleri yeni vurgun-sömürü-tahakküm fırsatı olarak kullanan otoriter, neoliberal bir anlayışın devlet aklı haline gelerek inşa ettiği despotik bir rejimle (Saray Rejimi) karşı karşıyayız.

¹ Deprem sonrasında yerle bir olan Gaziantep'in Nurdagi ilçesine koordinatör vali olarak atanan Şırnak Valisi Osman Bilgin depremezdelere yaptığı konuşmada arama-kurtarma ve ölü sayısına ilişkin şu bilgileri vermiş oldu: "Kusura bakmayın belki geç geldik ama durum gördüğünüzden, bildiğinizden çok daha vahim. Açıklanan rakamlardan belki 2-4-5 kat daha kötü. Bazı illeri yıkıp yeniden iller yapacağız. Dolayısıyla bu gördüğünüz İstanbul ya da Erzincan depremine benzemiyor. Şehirler haritadan silindi yeni haritalar oluşturulacak. O nedenle bizim devlet olarak, görevlileri olarak geç gelmişsek sizden özür diliyoruz." Kaynak: Evrensel Gazetesi, <https://www.evrensel.net/haber/482886/nurdagina-koordinatör-olarak-atanan-validen-itiraf-kusura-bakmayin-belki-gec-geldik> , güncellenme tarihi: 20.02.2023.

Yerleşim alanlarımız ve onu şekillendiren kentsel düzene ilişkin sorunların tarihsel arka planını, deprem sonrası bir kez daha yüzleşerek deneyimlediğimiz yıkımı da göz önüne alarak tespit etmek durumundayız. Bu nedenle, yaşanan yıkımın sorumluları da tek başına mevcut siyasi iktidar ve rejimden ibaret değildir. Merkezi yönetim idaresindeki şehircilikten, arazi politikasından, orman ve doğal varlıkların idaresinden sorumlu bakanlıklar; TOKİ, AFAD, Kızılay gibi kuruluşlar; imar izinleri ve yönetmeliklerin uygulanıp denetlenmesinden sorumlu belediyeler; müteahhitler, emlak, inşaat ve finans sektörlerinin aktörleri; emlak rantından servet devşiren mülk sahiplerine de uzanan geniş bir çıkar ağının devrede olduğu bir toplumsal ilişkiler ağının ürettiği ölüm ve yıkımla mücadele ediyoruz. Örneğin, deprem riski altındaki ülkemizde, son 20 yılda 9 kez yasalaştırılan imar aflarıyla, yapı stoğunun çeyreğine denk gelen sayıda imar mevzuatına aykırı yapı 'affedilerek' normalleştirilmiştir.

Depremi tetiklemeyle birlikte, insan, kent ve doğa-kırımı, sosyo-mekansal gelişmeye ilişkin politikaları ülke siyasetinin merkezine yerleştirmiş bulunuyor. Doğal afetleri böylesi yıkımlara dönüştüren unsurların, dinamiklerin ve politikaların Türkiye kapitalist formasyonunun ekonomik ve politik yapısıyla ilişkileri içinde bütünlüklü biçimde kavranması, çözüm yollarının nerelerden geçtiği ve bunlara dönük hangi araçların kullanılacağına ortaya konulması önemlidir. Bu çalışmada Marksist sosyo-mekansal diyalektik kavrayışı ve TİP'in savunduğu sosyalist ilke ve değerler ışığında; söze, içinde yaşadığımız yerleşim alanlarını şekillendiren politika ve uygulamaların kentsel ve kırsal alanlarda ortaya çıkardığı durumun bilançosunu çıkararak başlıyoruz. Son 20 yılda hızlanan, iktidarın "kentsel dönüşüm" diye parolalaştırdığı büyük ölçekli ve hummalı yıkım ve yeniden inşa/şantiyeleşme dalgasını "buldozer kentleşme"² diye tanımlayıp, sosyal-sınıfsal etkilerini ortaya koyduktan sonra yol açtığı ekolojik sorunları değerlendiriyoruz. Ardından mekansal planlama, konut-barınma politikası, afet riskine karşı geliştirilen politikalar, "kentsel sağlıklılaştırma" nosyonunun iktidarın "kentsel dönüşüm" dediği hakim kentleşme politikasına alternatif olup olamayacağı konularını tartıştıktan sonra, bu tartışmalardan

2 Bu hummalı kentleşme biçimini vahşi, yıkıcı anlamında "Brutal Kentleşme" diye de adlandırabilirdik fakat, brutal kelimesinin ağırlığını karşılayacak yeni bir Türkçe kelime bulamadığımız için, kent plancısı dostumuz Hade Türkmen'in 2011'de *International Planning Studies* dergisinde yayımlanan "Bulldozer Neoliberalism in Istanbul: The State-led Construction of Property Markets, and the Displacement of the Urban Poor" makalesinin başlığından esinle türettiğimiz 'Buldozer Kentleşme'nin vermek istediğimiz anlamı taşıyacağını düşünerek böyle bir kavramlaştırmaya ulaştık.

süzerek formüle ettiğimiz “sosyo-mekansal adaletçi ve güçlendirici mekansal yenileme” kavrayışını ortaya koyuyoruz. Metnimizde ayrıca tarihsel ve kültürel değerlerin korunması, kentsel kamusal alanların durumu, neoliberal politikalarla da ilintili bir yönelim olan sermayenin kentleşmesi, onun son 20 yılda buldozer kentleşmeye dönüşmesi karşısında yükselen sosyal mücadeleler konularını da ele alıyoruz.

TİP Bilim Kurulu Kent ve Yerel Yönetimler Çalışma Grubu olarak hazırladığımız bu raporda amacımız, bir taraftan 1980’li yıllarda başlayan ve son 20 yılda giderek yoğunlaşan sermayenin emeğe ve doğaya saldırısını içeren neoliberal politikaların kentsel ve kırsal alanlarda yarattığı tahribatın bilançosunu çıkarmak, diğer taraftan da kır ve kentleri eko-sosyalist bakışla insanlar ve hayvanlar için yaşanabilir kılabilecek çözümler geliştirmektir. Bu hedeflere ulaşmanın yolunun üretim araçları ve faktörlerinin, toprağın ve emeğin özel mülkiyetten özgürleştirilerek meta-dışlaştırılarak toplumsallaştırılmasından, yani sosyalizmden geçtiğini biliyoruz.

Sosyalist bir iktidarın inşasını önceliklendiren sosyo-mekansal politika ve uygulamalara ihtiyacımız olduğu düşüncesiyle bu metni kaleme aldık. Söz konusu politika ve uygulamaları; neoliberalizmin mekandaki güncel-global somutlaşması olarak buldozer kentleşme, bunun yarattığı yerinden etme-el koyma-mülksüzleştirme-proleterleştirme süreçlerinin, kentsel yoksulluk ve sosyo-mekansal eşitsizliklerin sürekliliği, buldozer kentleşmeye karşı kentsel alanda boy veren sosyal mücadeleler, yapı işçisinden emekçileşen mimarına bu yoğun inşaat faaliyetlerinde istihdam edilen emekçilerin durumu gibi tartışma eksenleri ve doğal-kültürel müşterekler, müşterekleşme, özyönetim, sosyalist planlama, kent hakkı kavramları çerçevesinde geliştirdiğimizi belirtmek isteriz. Metnimizin sonundaysa, yaşam alanlarımızın sosyalizmin 21. yüzyıl dünyasındaki anti-kapitalist hareketlerin bir kısmını önceki cümlede andığımız değer-ilke ve tartışmalarıyla güncellenmiş ilkeleriyle yeniden inşası ve doğanın iyileştirilmesinde, partinin gelecekteki belediyeçilik faaliyetlerine kılavuzluk edebilecek, geçiş süreci hedefleri ve bunlara ulaşmayı sağlayacak politika önerileri yer almaktadır.

I.

GÜNÜMÜZ TÜRKİYE’SİNDE KENT VE KİRİN GENEL TABLOSU

AKP'nin 21 yıllık iktidarı, Türkiye kapitalist sosyal formasyonun sınırsız metalaştırma ve sömürme ütopyası olan neoliberal piyasacılığın yeniden biçimlendirilmesi sürecinin ileri boyutlara taşındığı bir dönem olmuştur. Söz konusu dönüşüm, aslında 1980'lerden beri süren ve 2001 ekonomik kriziyle hızlandırılan; ancak siyasal bakımdan bir türlü istikrar kazanamayan tekelci sermaye saldırısının, 1990'larda yükselen İslamcı siyasetin emekçi sınıflar arasındaki hegemonik gücü sayesinde tamamına erdirilmesinden başka bir şey değildir.

2002'de iş başına geçen AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan bugünkü despotik Saray Rejimine doğru yürüyüşünün her eşiğinde, daha baskıcı bir sömürü düzeninin pratiklerini sergiledi. 2018'de resmen hayata geçen Saray Rejimi iktidarıyla, sermayenin Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve ekolojik zenginliklerine el koyma saldırısı da görülmemiş bir düzeye çıktı. Bir bütün olarak 21 yıllık süreçte, Türkiye'nin sosyal-kamusal-ekolojik değerleri ya satıldı ya da topyekün imha edildi. Erdoğan'ın Saray Rejimi, insan emeğiyle doğanın sınırsızca sömürsünün koşullarını yaratma konusundaki "başarılarıyla", kısa vadeli ve yüklü kazançlar peşindeki finans sermayesinin de desteğine mazhar oldu. Refah Partili belediyelerden başlayıp AKP'nin merkezi iktidara gelmesi ve TOKİ'yi aktifleştirecek inşaat ve yapılaşma projelerine girişmesiyle yaratılan kentsel rantlar, zenginlik ve bunların büyütülmesi için hiper enflasyon yaratmak dahi göze alınarak verilen finansal ve ekonomik kamu destekleri o denli büyüktü ki; iktidar partisiyle organik ilişkileri olan KOBİ sahiplerinden başlayarak, son 20 yılda yeni bir orta burjuvazi katmanı yaratıldı. İnşaat ve gayrimenkul sektörleri aynı zamanda iktidarla iyi ilişkiler kuran cemaatlerin de iktisaden palazlanma alanları oldu.

Doğanın yanında insanın sosyal etkinlik ve üretimlerinin çıktıkları olan kırsal ve kentsel alanlar, bu despotik neoliberalizmin “başarılarıyla” daha önceki hiçbir kapitalist gelişme dönemiyle karşılaştırılamayacak denli bir yıkıma uğradı. Kentler, çevresindeki kırsal ve doğal yaşam alanlarını yutacak biçimde genişledi. Köy, mezra, mera gibi kırsal alanlar ulusal ve uluslararası sermayeyi destekleyen sayısız proje ve uygulamayla yok edildi, tarım ve hayvancılık kırım geçim kaynağı olmaktan çıkarıldı. Bunun sonucunda kırsal alanlardan yeni bir göç dalgası başlarken kentler, turizm ve üst sınıfa yönelik dönüşüm ve soylulaştırma girişimlerine tanıklık etti. Diğer taraftan kentler, derinleşen yoksulluk ve yoksunluk alanlarıyla olağanüstü ölçülerde büyü(tül)dü. Kentin iç bölgelerinde yer alan çöküntü alanları varlığını sürdürürken, kentsel yaşamın, maddi ve insani bedelleri nüfusun çoğunluğu tarafından taşınamaz hale geldi.

Kentleri şantiyeye çeviren “dönüşüm belası”

Son 40 yılda kentsel ve kırsal alanlarda yaşanan bütün bu tahribat ve bozulmalar; toplumu güvencesizleşme, birbirine, kentlere ve doğaya yabancılaşma aşamasına getirdi. Özellikle 2004 yerel seçimleri ardından, inşaat ve konut sektörlerini ve kent toprağında spekülasyon değer artışlarıyla arsa rantını ve onunla gelişen sektörleri ekonominin lokomotifi yapmayı hedefleyen ve adına kentsel dönüşüm denilen hummalı bir yıkım-yeniden yapılaşma-kentleşme politikasına geçildi. Yıllar içinde yasal, yönetsel, finansal, iktisadi pek çok yeni uygulamayla kapsamı genişletilen söz konusu politikayla, Türkiye kentleri müteahhitler ve gayrimenkul sahiplerinin çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırıldı.

Kentin yoksul ama merkeze yakın mahallelerinden başlayıp, çeperlerdeki mahallelere doğru yayılan, büyükşehirlerin iç bölgelerinden (“hinterland”) kırsal alanlara doğru genişleyen, otoyollar, köprüler, her kente yapılan yeni havaalanları ve yeni geniş kampüslü üniversiteler, büyük ölçekli şehir hastaneleri, adliye sarayları, her nehrin üzerine kondurulan HES projeleri, madencilik potansiyeli olan her yere verilen ruhsatlarla kent çeperlerinden kırsal alanlara doğru boyutlanan bu hummalı yıkım ve yeniden yapılanma faaliyetlerine ‘**buldozer kentleşme**’ demeyi uygun gördük. AKP/Erdoğan iktidarı, bu süreci kolaylaştıracak çok sayıda yasayı hızla yaşama geçirirken deprem, sel ve yangın gibi afetler, afet riskli alanlar, tarihi ve arkeolojik sit alanları bile rant odaklı buldozer kentleşmeyi sürdürmenin

anahtarları olarak kullanıldı. İktidarın *kentsel dönüşüm*³ parolası yeni bir zenginleşme seferberliğine çağrı olarak görülürken, bu yıkım-yeniden yapılaşmaya konu yerleşim yerlerinde oturan halkın yerinden edilmesi ve onu izleyen soylulaştırmalar, 15 Temmuz 2016 sonrası ilan edilen OHAL döneminden beri olağan hale geldi. Kuruluş amacı ulaşılabilir (piyasa fiyatlarından ucuz) sosyal konutlar üretmek olan TOKİ, 2004 sonrasında rant üretiminin ve paylaşımının temel aktörü haline gelirken, erişilebilir konut ve barınma hakkı gibi kavramlardan tamamen uzaklaştı.

2000 yılında ülke nüfusunun yüzde 65'inin yaşadığı kentler, sermayenin bu azman ve yıkıcı yapılaşma sürecinin hem kurbanları hem de kaldıraçları haline getirildi. Arsa ve konut fiyatlarını spekülâtif biçimde yükselten rant odaklı politikalar; gayrimenkul sahiplerinin olağanüstü gelir artışları elde etmesine ve dolayısıyla toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmış; aynı zamanda şehirlerin, orman alanlarının, tarım arazilerinin ve kıyıların altının üstüne getirilmesine neden olmuştur. 20 Yılın sonunda, büyükşehir ve kent tanımlarında yapılan resmi değişikliklerle nüfusun kağıt üstünde %93'ünü, fiilen %85'ini barındırır hale gelen kentsel yerleşimler dev bir inşaat şantiyesi halini almıştır.

Ülkenin dört bir yanında hummalı bir yıkım ve yüksek yoğunluklu yapılaşma dalgasına yol açan buldozer kentleşmeyi iktisadi açıdan kolaylaştıran asıl dinamiğin, dünya piyasalarındaki düşük faizli dolar bolluğu olduğunu da belirtmek gerekir. Böylelikle yukarıda sözünü ettiğimiz 2004 sonrası kentleşme süreci, önceki dönemlerde oluşmuş düşük yoğunluklu, kurallı veya kuralsız gelişen konut bölgelerinin yerine, yüksek katlı/yoğunluklu yapı stoğunun oluşmasına sebep olmuştur. Neticede tüm bunlar Türkiye kentlerini 20 yıl öncesine göre bütünsel planlama süreçleri yerine, parçacıl ve kentsel rant odaklı projeler temelinde büyümeye sürüklemiştir. Plansız gelişen kentsel doku; sağlıksız ve son beş yılda astronomik artış gösteren konut satış ve kira fiyatlarıyla kent sakinlerinin çoğunun bütçesini aşan ve yaşam standartlarını düşüren pahalılıktaki yerleşimler haline getirmiştir.

3 Adına kentsel dönüşüm denilen bu süreç dörtlü bir sacayağına oturtulmuştur: a) TOKİ'nin mali kaynak ve yetkiler bakımından güçlendirilerek planlama mevzuatının üzerinde konumlandırılması; b) belediyelerin yürüttüğü imar politikasının merkezine kentsel dönüşümün yerleştirilmesi; c) büyük inşaat firmalarına sağlanan teşvikler ile piyasadaki büyük aktörlere siyasi yatırım; ve d) düşük faiz/ uzun vadeli ipotekli konut kredisi arzı ile yatırım aracı olarak konut ve arsa talebinin şişirilmesi.

Neoliberal İslamcılığın mekandaki göstergeleri

Kentlerin, yaşadığı fiziksel ve sosyal başkalaşımın (metamorfozun) bir diğer boyutu da İslamcı-milliyetçi ideolojinin motifleriyle yaşadığı biçimsel değişimdir. Yerel yönetimlerden başlayarak İslamcı iktidar, kendi kültürel ve ideolojik hegemonyasını güçlendirmek için “dini ve milli değerleri yansıtmak” adı altında, belirli tarihsel dönemlerin yeniden canlandırılması şeklinde kodlanan ideolojik-kültürel temsillere özel bir önem verdi. Bu şekilde idealize edilmiş, suni bir “gelenek” icat edilerek kentlerin sosyal ve kamusal mekanları, İslami muhafazakarlığın hegemonyasını yansıtan ve Cumhuriyetin modernlik ve sekülerizm projesiyle etkisi 1970’lerden 1990’lara kadar süren sosyal demokrat belediyecilik döneminin kamusal alandaki kamucu birikimlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan mekan temsilleriyle dolduruldu.

TOKİ’nin kentsel dönüşümün lokomotifi kılındığı 2004 sonrasında, AKP’li yerel ya da merkezi yönetimlerin yaptırdığı okullardan Ankara’da Atatürk Orman Çiftliği alanına dikilen 1150 odalı Kaçak Saray’a, yeni yapılan kamu binalarının Selçuklu ve Osmanlı’ya atfedilerek kodlanan estetik mimari tarz, üslup ve motiflerle bezenmesi de bu çerçevede ön plana çıktı. Aya-sofya ve Kariye örneklerinde ya da Çamlıca tepesindeki devasa Cami’de net biçimde görüldüğü üzere, bunun arkasında fetihçiliğinin zaferiyle iktidarının gücünü göstermeye çalışan bir öznellik iddiası mevcut. Bunun sonucu, kamusal alanların aynı estetik anlayışla düzenlenmesi, milliyetçi ve muhafazakar ideolojinin kentsel alanı baskılayıp kültürel olarak tektip hale getirmesi olmuştur. Dolayısıyla İslamcıların şantiyeye çevirdikleri kentlerde kar-rant ve fetihçilik motivasyonu ile yürüyen mekansal pratikler, tarihi ve kültürel değerlere saldırı işlevi görmüştür. Bu bağlamda İslamcı yönetimlerin 30 yıla yaklaşan yerel ve merkezi düzeydeki mekansal pratiklerinin, Anadolu kültürünün kentlerde üst üste binmiş tarihsel birikimine ve kültürel çeşitliliğine zarar verdiği not edilmelidir.

Buldozer kentleşmeyi sırtında taşıyan emekçilerin durumu

Türkiye kentlerinin önce yurtdışından akan ucuz kredi bolluğu etkisinde daha sonra doğrudan merkezi hükümetin mega (çılgın) projeleri eliyle bir ekonomik büyüme makinesi olarak tasarlanması, İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropoller başta olmak üzere kentlerde emlak satış ve kira fiyatlarında olağanüstü artışlara yol açtı. Bu durum öncelikle AKP iktidarı ve

onun elindeki belediyelerin ilişkide olduğu müteahhitler, emlak sahipleri, finans kuruluşları, inşaat malzemesi üretenler ve satanlara hızlı sermaye birikimi fırsatı sunarken, aynı zamanda yarattığı kolay yoldan zenginleşme vaatleri nedeniyle kentli burjuva-küçük burjuva kesimlerin gözünde meşru bir sosyo-mekansal gelişme politikası olarak görüldü. Bununla birlikte, Türkiye kentlerini tozu, dumanı, gürültüsü, kirliliği, dağınıklığıyla açık hava şantiyesine çeviren *buldozer kentleşme* sürecinin; ücretli çalışanların ve işsizlerin mülksüz kesimlerinden başlayarak beyaz-gri-mavi yakalı kesimlerine kadar uzanan pek çok kaybedeni de oldu.

Bu bağlamda kentleri inşa sürecinin farklı noktalarında çalışan iki kesimin emek süreci ve toplumsal koşullarına işaret etmenin ve aralarındaki benzerlikleri vurgulamanın hem kuramsal hem de politik açıdan önemli olduğunu düşünüyoruz. İlk olarak, rant odaklı projeler temelinde bir büyüme makinesi olarak tasarlanan kentleri/kentsel mekanları doğrudan üreten özneler olarak inşaat işçileri ele alınmalıdır. Bu kesim, taşeron firma bağlantıları altında iş güvenliği önlemlerinin alınmadığı, sigortasız, sendika-toplu sözleşme ve bağlantılı pek çok sosyal haktan yoksun biçimlerde çalışmaktadır. Ağır koşullar altındaki bu işçilerin özellikle metropollerin iç bölgelerindeki büyük projelerde çalışan en güvencesizleri, iş yetiştirme baskısıyla inşaat bölgesinde kurulan barakalarda kalmakta, yetersiz ve sağlıksız yemek hizmetlerine maruz kalmakta ve uzun mesai saatlerine zorlanmaktadır. Açıkçası yakın dönemde artan iş cinayetlerinin büyük ölçüde inşaat sektöründe yaşanması, bu sektördeki yoğun emek sömürüsünü dramatik biçimde ifade etmektedir. Bu çerçevede inşaat işçilerinin emek süreci, aslında, AKP döneminin alameti farikası olarak görülen rant yaratma ve dağıtma odaklı kentleşme politikalarının gerisindeki maddi gücü, yani yapı-çevre üretiminde sermayenin canlı emekten çekip çıkardığı artı-değer mekanizmalarını ele vermektedir. Dolayısıyla kentleri bizatihi bir ekonomik büyüme makinesi haline getirmeye çalışan günümüz kentleşme politikalarının rant-kar-faiz ve ücretler biçiminde işleyişini hem daha iyi kavramak hem değiştirebilmek için inşaat işçilerine (emek süreçlerine ve daha geniş toplumsal yeniden üretim koşullarına) özel bir önem vermek gerekmektedir.

Kentlerin inşası süreci bağlamında özel olarak vurgulanması gereken bir başka aktör, planlama ve tasarım aşamalarında yer alan yeni kuşak şehir plancısı, mimar ve mühendislerdir. Bu kuşak geçmişten farklı olarak ka-

lıcı biçimde ücretli çalışan kategorisini oluşturmakta, prestijli bürolarda ya da tanınmış projelerde deneyim kazanmak için angarya çalışma, uzun mesailerde bulunma, mobbing ve kısa sürede işten çıkarılmaya varan uygulamalara maruz kalmaktadır. Bir başka deyişle tüm özgün nitelikleriyle birlikte, kentleri inşa sürecinin planlama ve tasarım aşamalarındaki ücretli çalışanların durumu inşaat işçilerine benzer özellikler taşımaktadır. Bu durum sınıf mücadelesinde emekçi sınıfların oldukça farklı kesimleri arasında kurulabilecek ortaklıkları göstermenin ötesinde, alternatif kent planlama ve tasarımı tahayyüllerinin geliştirilmesinde söz konusu yeni kuşak planıcı, mimar ve mühendislerin önemli rol üstlenebileceğini işaret etmektedir.

Son olarak, mevcut kentsel politikaların bir başka kaybedeni olan belediye emekçilerinden de bahsetmek gerekir. 1990'ların başlarındaki ücret artışlarıyla işçi-memur ücretlerindeki genel sıçramadan yararlanan belediye emekçileri; 1994'ten itibaren, sermayenin İslamcı unsurlarının belediyeleri emek ilişkilerinden soyutlama yönündeki neoliberal saldırılarından bu yana, güvencesiz koşullarda istihdama ve düşük ücretlere mahkum edilmiştir. AKP iktidarı döneminde belediye bütçesinin cari harcamalar kalemine konulan 30 sınırıyla da bağlantılı olarak, yerel halkın ihtiyacı olan mal ve hizmet üretimini gerçekleştiren belediye emekçileri, belediye şirketlerinde sözleşmeli biçimde çalıştırılmaktadır.

Buldozer kentleşmenin büyük kaybedenleri: küçük köylülük, kırsal ve doğal alanlar

Öte yandan son yirmi yılda Türkiye kentlerinde yaşanan dönüşüm ve yeniden yapılanma sürecini kırsal alanlardaki ve tarım sektöründeki gelişmelerden ayrı ele almak mümkün değildir. Devletin ekonomi ve sosyal hizmet alanlarındaki mevcudiyetinin küçültülmesi, özelleştirme, mal ve finans hareketlerinin serbestleştirilmesi 1980 ve 1990'larda uygulanan birinci dalga neoliberal politikalarıdır. Tarımsal üretimi sınırlandırma ve küresel piyasalara tabi kılmaya yönelik ikinci dalga neoliberal "reform", 2001 krizi sonrası İMF programı uygulayıcısı Kemal Derviş eliyle gerçekleştirildi. 2002'de iktidara gelen AKP, bu politikayı harfiyen sürdürdü. Bununla birlikte, AKP hükümeti 2005'ten sonra buldozer kentleşmeyi ekonominin lokomotifine dönüştürme stratejisinin yanında enerji ve madencilik yatırımları adı altında ekolojik değerlerin talanına da yoğunluk verdi. Böylece

kırsalı ve doğayı sermaye birikim döngülerine daha yoğun biçimde katmayı hedefleyen yeni bir neoliberal saldırı dalgası başladı.

Kırsal alanlara, geçimlik tarıma ve doğal müştereklere dönük politika ve uygulamaların yol açtığı yıkıcı sonuçları doğuran değişimi özetlemeye, tarımsal üretimle ve bu alanda çalışan köylülerin durumuyla başlayabiliriz. 2002 Yılında tarımsal üretimde çalışanların toplam istihdam içindeki payı yüzde 35 iken bugün bu rakam yüzde 15'e düşmüştür. Bu düşüşün en önemli nedeni tahıl ve bakliyat ürünleri başta olmak üzere tarım ürünlerinin yoğun biçimde ithal edilmesidir. Kotalarla şeker, tütün gibi ürünleri üretmesi engellenen ve ucuz ithal mallar karşısında rekabet şansı olmayan köylülerin büyük kısmı üretemez olmuş, işsizleşmiş ve yoksullaşmıştır. Ayrıca verimli tarım arazilerine doğru hızla yayılan buldozer kentleşme, iktidar tarafından teşvikler sağlanan, kolayca ruhsat ve izin verilen madden alanları, taş ocakları, HES'ler başta olmak üzere enerji santralleriyle toprağın, akarsuların, ormanların, iklimin, zeytinliklerin ve meraların yani bir bütün olarak eko-sistemin bozulması, bir yandan tarım ve hayvancılıktan geçinmeyi imkansız hale getirmiş bir yandan da ciddi biçimde tahrip edilen kırsal ve doğal alanlarda insanlarla diğer canlı varlıkların yaşamını zorlaştırmıştır.

Son 20 yılda kentsel ve kırsal alanların gelişimini ciddi biçimde etkileyen bir başka önemli dinamik ise 1990'lardan beri Ön Asya ve Afrika'dan gelip Avrupa ülkelerine geçmek isteyenlerin transit geçiş ülkesi olan Türkiye'nin, AB'yle yapılan anlaşmalar neticesinde göçmenlerin iliğine kadar sömürüldüğü zorunlu ikamet ülkesine dönüşmesidir. 2012'den sonra Suriye İç Savaşı'na taraf olmasıyla yaşanan sığınmacı göçü bu gelişimde kritik rol oynamıştır. Erdoğan iktidarının Suriye'ye yönelik uluslararası müdahalenin gerekçelerini yaratmak için başladığı "açık kapı" politikasıyla Türkiye, hem Suriye devlet yönetimine muhalif olan grupların üssü haline gelmiş hem de kısa sürede milyonları bulan bir düzensiz-plansız göçle karşı karşıya kalmıştır. Neticede bu uluslararası göç hareketliliği Türkiye kentlerini ve kırsal yerleşimlerini sosyal, ekonomik ve mekansal olarak zorlayan bir diğer dinamik haline gelmiştir.

II.

KAPİTALİST DOĞA TALANIYLA AŞILAN EŞİKLER ve HALK DİRENİŞLERİ

İnsan türü doğanın bir parçası ve doğal çevrelerine muhtaç bir tür olduğu kadar, aynı zamanda diyalektik bir bakışla doğal çevresini de şekillendirir. Kâr ve sermaye birikiminin çıkarlarını insani temel ihtiyaçların karşılanmasının önüne koyan kapitalist piyasa rejiminin hakimiyeti genişledikçe, insan ve doğa arasındaki metabolik etkileşim altüst olur.

Bu altüst oluşu Karl Marx Kapital'in 1. cildinde şöyle anlatır: *"İnsanla yeryüzü arasındaki metabolik etkileşimi bozar, mesela insan tarafından besin ve giysi olarak tüketilen bileşenlerin toprağa dönmesinin önüne geçer; dolayısıyla, toprağın süregelen verimi için gerekli ezeli ve ebedi doğal koşullun işleyişini engeller"* (Marx, 1976: 637). Bu anlamda kapitalizm, doğadan beslenmek zorunda olan insanlığın kendi varlık koşullarını tükettiği çarpık ve sistematik olarak ekolojik ve ekonomik krizleri üreten bir medeniyetin adıdır.

İnsanların dışında birçok canlının da yaşam alanı olan kentsel ekosistemin doğal hayat ile uyumlu olacak biçimde düzenlenmesi gerekliliği, kent planlamasının da öncü örnekleri kabul edilen 19. yüzyılın ütöpik sosyalistlerin sinai üretimle doğal yaşamı birleştiren mekan planlarından beri gündemde. Buna karşın, yakın zamanlara dek doğayı sahip olduğu tehlike ve zorluklar nedeniyle insan özgürleşmesinin önündeki engel olarak gören yaklaşımlarla da beslenen kapitalist toplum, öncesindeki binlerce yıllık tarımsal üretime dayalı toplumlardan farklı olarak, sürekli bir doğadan kopma ve ona yabancılaşma seyri izlemiştir.

Ekolojik krizde kentleşmenin rolü

Fordist bant sistemiyle kitlesel üretim ve tüketimin 1920'lerden itibaren ABD ve Batı Avrupa gibi emperyalist kapitalist sistemin metropollerinden başlayarak bütün dünyada artanlık biçimde genişlemesi, toprağın ve suyun geri dönüşü olamayacak hız ve yoğunlukta kirletilmesi gibi olguları ötelebilir sorunlar olmaktan çıkarmıştır. Bunlara doğal alanlarda büyük çaplı tahribat yaratan endüstriyel 'kazalar' da eklenince doğanın kendi döngülerini yenilemesinin tehlike altına girdiği hızla fark edilmiştir.

Kentler, kapitalizmde yalnızca endüstriyel ve ticari faaliyetlerin merkezi olmakla kalmamış; aynı zamanda finans biçiminde biriken sermayenin kriz dönemlerinde, kârların düşme eğilimi karşısında, doğrudan meta üretimi sürecine (birinci çevrime) dönmeyip yapıllı çevre üretimine (ikincil çevrime) yönlendirildiği bir düzlem de olmuştur. Finansın gayrimenkulleştirilmesi ve sermayenin kentsel rant alanlarına yönelmesi, 1850'lerde Louis Bonaparte diktası altındaki Fransa'dan başlayarak günümüze kadar merkez kapitalist ülkelerde çeşitli kriz dönemlerinde sermaye birikiminin topyekün değersizleşmesinin önüne geçip krizlerin etkisini hafifleten kritik bir işlev görmüştür. Dolayısıyla aslında sınıflı toplumun ortaya çıkışından itibaren insanının doğaya ve doğrudan besin üreticilerine tahakkümünün mekanı olan kentler, modern dönemde kapitalizmin birikim sorunlarını çözmek için sermayenin aracı oldukça, doğadan kopuş ve yabancılaşmanın katmerlendiği merkezler olmuştur.

Tekelci sermayenin 1970'lerin birikim krizine yanıt olarak geliştirdiği neo-liberal ekonomi modelinin 1980'lerden başlayarak ve farklı evrelerden geçerek egemen olduğu günümüz kapitalizminde, kentsel mekanların dünya ölçeğinde kırsalı yutarak genişlemesine şahit olduk. Kentsel nüfusun bin yıllar sonra ilk kez kırsalı geçtiği bu gelişmeye geçtiğimiz yıl yitirdiğimiz Marksist düşünür Mike Davis "gezegenel kentleşme" adını verdi.

Kentleşmeye dair olguların gezegenin en ücra yerlerini dahi daha fazla kendisine benzetmiş oluşu, doğal ve kırsal alanlar ile buralarda yaşayan tüm canlıların varlığını tehdit edecek düzeye ulaşmıştır. Epidemiyologlar 2000'li yılların başlarından beri sıklığı artan, Covid 19 pandemisi ile zirve yaparak küresel etki yaratan salgın hastalıkların sermayenin çevrimlerinin vahşi hayat alanları üzerinde yarattığı baskı ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtiyorlar⁴.

4 Rob Wallace, Alex Liebman, Luis Fernando-Chaves ve Rodrick Wallace (2020) COVID 19 ve Sermaye-

Küresel ısınmanın ekolojik dengeleri hızla değiştirmesi, ozon tabakasındaki deliğin genişlemesi, buzulların erimesi, iklim anomalileri, her sene dünyanın birçok yerinde yaşanan aşırı sıcaklar, orman yangınları, yıkıcılığı artan seller, artan kuraklık, su ve gıda krizlerinin ve çatışma ve savaşların tetiklediği devasa göç hareketleri, kasırga ve tsunamiler ekolojik yıkımın artık kapımızın eşliğini aştığının göstergeleridir. Doğanın kendini yenileme döngüleriyle onarma potansiyellerinin esas alınacağı, kentlerin doğal yaşamın gereklerine uyarlanmış biçimde işlemlerini sağlayacak, doğayla uyumlu bir arada yaşamın olanaklılığını, canlı türlerinin korunmasını ve ekolojik eşikleri gözetilen bir yerleşim ve sosyo-mekansal gelişme politikasıyla, bu temelde yürütülecek bir kentsel planlama yaklaşım ve pratiğine ihtiyacımız bulunuyor. Yeni bir sosyalist medeniyet üretim araçlarında özel mülkiyete son verilmesi kadar doğayla insan etkinliği/emeği arasındaki (tarihsel) metabolik ayrışmanın ortadan kaldırılması temelinde kurulacaktır.

Kentsel mekanda sosyalist ekoloji siyaseti ve Gezi

Türkiye’de neoliberalizmin 2000’ler sonrasındaki üçüncü dalgası içerisinde, ormanlar, meralar, akarsular, parklar, yaylalar kısacası tüm açık yeşil alanlar, iş makinalarının darbeleriyle yok edilip çitlenirken, bu politikayı engellemeye dönük fiili, hukuki direnişlerin de devlet zoruyla ezilmesini sağlayacak bir despotik rejim adım adım inşa edildi. Bir başka deyişle Saray Rejimi, başka önemli dinamiklerin yanı sıra, doğaya karşı sürdürülen topyekün saldırının tırmandırılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Doğal müşterekleri sahiplenme ve korumaya dönük köy ve belde halkı temel ekolojik hareketlerin yaygın ve militan direnişlerle sosyal mücadeleler sahnesinde kapladığı yeri genişletmesinin de etkisiyle, son 20 yıldır sosyalist siyasette doğayı emeğin bedeni olarak görüp endüstriyel kalkınmacılığı ve tüketimciliği sorgulayan ekolojist bakışın da güç kazanmaya başladığı görülüyor.

Bu kapsamda kentsel yerleşimlerin yaşanabilirliği için orman alanları, göller, sulak bölgeler ve tarım alanları gibi ekolojik alanlar, ekolojik kuşaklar ve koridorlar esas alınarak kentin gelişim sınırları tanımlanmalıdır. “Ekolojik koridorlar” birbiri ile yakın olan ama kopuk kalmış veya parçalanmış

nin Çevrimleri, Çev. Gamze Boztepe, Sendika.org, <https://sendika.org/2020/04/covid-19-ve-sermayenin-cevrimleri-rob-wallace-alex-liebman-luis-fernando-chaves-ve-rodrick-wallace-584354/> , Güncelleme Tarihi: 16.04.2020.

doğal habitatları birbirlerine bağlayıp türlerin geçişine imkan vermenin, organizmaların hareketini ve sürekliliğini sağlamanın yanı sıra kentleri çevreleyen ekolojik kuşakların kentsel sistemle buluşmasını ve uyumunu sağlamanın da aracı olacaklardır. Gıda güvenliği konusunun önem kazandığı günümüzde, kentsel alanda yaşayan nüfusun büyüklüğü de göz önünde bulundurulduğunda kentsel alanda ve çeperlerinde tarımsal faaliyetlerin yerel yönetimler tarafından geliştirilmesi, teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Akarsu yatakları, orman parçaları, maki toplulukları, doğal koruluklar, dağ sıraları, doğal vadiler, göçmen kuşların uçuş rotaları doğal ekolojik koridorları oluşturur. Ekolojik koridorların süreklilikleri kentsel alanlarda da olabilmektedir. Kentsel alan içinde yer alan dereler, akarsular, yeşil yollar, farklı ölçeklerdeki parklar, patikalar tozlaşmanın, biyolojik çeşitliliğin, hava akımlarının, kısaca ekosistem sürekliliğinin kentsel alanlara kadar ulaşmasını sağlarlar. Kentsel alana uzanan doğal ya da yapay ekolojik koridorlar aynı zamanda kentsel alanların rekreasyon alan ihtiyacını karşılamakta ve kentsel yaşam kalitesine önemli katkı sunmaktadır. Ekolojik koridorlar ile birlikte kentin yüzey geçirimsizliği ve kent ekosisteminin birlikteliği sağlanacağı gibi kentin afetlere karşı dirençliliği de artıracaktır.

Yapılan hemen tüm üst ölçekli planlar orman alanları, içme suyu havzaları gibi hassas ekolojik değerlerin korunması ve geliştirilmesi yönünde ilke, hedef, politika ve kararlar içermesine rağmen, söz konusu alanlar sistematik bir biçimde yok edilmeye başlamıştır. Hiçbir planın parçası olmayan, çevresel, toplumsal ve ekonomik etki değerlendirmeleri gerektiği gibi yapılmayan, tepeden inen ve parçacıl nitelikteki kentsel planlar/projeler yaşamsal öneme sahip doğal değerlere telafisi olmayacak zararlar vermektedir. İnsanın doğayla birbirini yeniden şekillendiren metabolik ilişkisi gibi, içinde yaşanan mekanlar da farklı sosyal üretim tarzlarının toplumsallıklarının ürünü olarak şekillenmiştir.

Emeğin yabancılaşmasını ortadan kaldırma mücadelemizin bir yanı da insanın, doğayla metabolik değiş-tokuşunu sakatlayan tarihsel yarılmaya yani doğaya yabancılaşmasına son vermektir. Sosyalizmle bakışımı bir "ekolojik planlama" yaklaşımıyla, canlıların yaşam alanlarını belirleyen doğal ya da yapay ekolojik koridorları belirleyip, koruyup, onararak geliştirecek bir sosyo-mekansal pratiği yaşama geçirmeliyiz. Bu yaklaşımı insan için insan gereksinimlerinin önüne koymak ve bu yaklaşımın belirlediği

sınırlar çerçevesinde hareket etmek zorundayız. Her ölçekteki mekansal planın bu sınırları gözeterek yapılması, kent-kır/doğa karşıtlığını yok edecek ve insanla doğayı barıştıracak yegane yöntemdir.

Özellikle İstanbul Taksim Gezi Parkı'ndaki açık ve yeşil kamusal alana sahip çıkmaya dönük direnişle başlayıp hızla tüm ülkeye yayılan bir halk ayaklanmasına dönüşen Gezi İsyanı'nın, bu yönde tarihsel bir kırılma noktası olduğunun altını çizmek gerekir. Gezi'den bu yana sosyalist hareketin önemli bir bölümünün kendisini ekolojik temelde yenileme ihtiyacını ortaya koyduğunu, bu çerçevede partimizin kent politikası ile ekoloji meselesini ele alışında birbirini tamamlayıcı bir ilke benimsediğinin altını çiziyoruz.

Dolayısıyla bizler kenti değiştirerek kendimizi de değiştirmek istiyorsak, kırsal bölgeleri ve ekolojik değerleri göz ardı edemeyiz. Çünkü artık kapitalist rasyonalitenin işleyişi içinde doğa da kentle beraber salt değişim değerine indirgenen bir metaya dönüşmüştür. Bunu satışa çıkarılan manzaralarımızda, daha fazla enerji üretimi ve sermaye büyümesi için HES'lerle canları kurutulan derelerimizde, yanıp kül olan ve büyük maden projeleriyle altı üstünden daha değerli kılınan ormanlarımızda ve fabrika atıklarının zehirlediği denizlerimizde en yakıcı şekilde görüyoruz. Bu çerçevede ekolojik değerleri koruma mücadelesinin aynı zamanda hem kapitalist rasyonaliteye köklü bir itiraz hem de bir başka medeniyet arayışını ifade ettiğini unutmamalıyız. Nitekim Gezi İsyanı, bir parktaki "üç-beş ağaç" yüzünden başlamış gözükse de bütün bu doğa ve toplum düşmanı politikalara karşı görkemli bir politik olaya, ülke tarihinin en yüksek ve en geniş katılımlı halk isyanına dönüşmüştür.

III.

BULDOZER KENTLEŞME KISKACINDA MEKANSAL PLANLAMA DENEYİMİ

Mekansal planlama, 20. yüzyıl içerisinde kapitalist gelişmenin getirdiği sosyo-mekansal uyumsuzluklar ve çatışmalar, üretimin gerektirdiği fiziksel mekan organizasyonu ve barınma başta olmak üzere (kentsel) yeniden üretim alanındaki gerilimli meseleleri kapsayan bir düzenleme faaliyeti ve aracı olmuştur. Bu durumun sonucu olarak, mekansal planlama (ve özel olarak kent planlama) kapitalist çelişkilerin altında oldukça politik bir içerik taşır. Ancak planlama pratiği, aynı zamanda, belirli bir kurumsal düzen içerisinde söz konusu politik içeriğe fiziki-mekansal çözümler geliştirilebileceğini varsayar. Bir başka ifadeyle, kapitalist toplumlarda mekansal planlama bir taraftan sahip olduğu politik içerikten dolayı toplumsal değişime yönelik önemli bir müdahale alanı ve aracı iken, diğer taraftan kapitalist çelişkilere mekansal çözümler sunma hedefiyle sınıf ilişkilerinden izole bir “kamu yararı” iddiasına başvurduğu ölçüde profesyonel planlıların yürüttüğü teknik bir düzenlemeyle sınırlıdır. Bu bakımdan mekansal planlama veyahut kent planlama deneyimi, onun politik içeriği ile teknik düzenleme boyutu arasındaki çatışmalı ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Dahası, söz konusu politik içeriği eşitlik, özgürlük ve ekolojiden yana bir toplumsal değişim ekseninde harekete geçirmek için yeni bir planlama yaklaşımı gereklidir.

Bu çerçevede Türkiye’de mekansal planlama deneyimine bakılırsa; öncelikle Osmanlı döneminin kısıtlı modernleşmesinin bir yansıması olarak İstanbul ile sınırlı kalan parçacıl planlama çalışmalarının Cumhuriyetin ilanıyla birlikte tüm yurda yayılmaya başladığını tespit etmek gerekiyor. Planlı gelişim hem iktisadi hem de mekansal anlamda “muasır medeniyetler seviyesine” ulaşmanın yegane yolu olarak görülmüştür. Başta yeni

başkent Ankara olmak üzere, İzmir, İzmit, Adana, Ceyhan, Tarsus, Mersin, Gaziantep gibi büyük yerleşimler ve büyüme potansiyeli taşıyan pek çok küçük yerleşim (Tatvan ve Akşehir gibi) modern planlama anlayışıyla planlanmıştır. Erken cumhuriyet döneminde planlama çalışmaları bağlamında başarısını kanıtlamış pek çok plançı-mimar Türkiye'ye davet edilmiş, uzmanlar uygulama ve eğitim etkinliklerinde yer alıp Türkiye'de şehircilik eğitiminin gelişimine zemin hazırlamıştır.

Ancak Türkiye'nin kentleşme dinamikleri, özellikle de İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropollerin gelişim süreçleri, plan öngörülerini aşar nitelikte gerçekleşmiş; pek çok plan hedef yıllara erişmeden kullanılamaz hale gelmiştir. Bunun temel nedeni, sanayileşmeye koşut olarak kırdan kente büyük bir emek göçü yaşanırken, devlet ve sermayenin emekçi sınıfların başta barınma olmak üzere kentsel ihtiyaçlarının maliyetine katlanmak istememesidir. Sonuç ise emekçi sınıfların kendi çözümlerini (örneğin, gecekondu, işporta ve dolmuş) kendilerinin bulmasıdır. Bunun fizik mekandaki karşılığı, küçük ve orta ölçekli müteahhitlerin ürettiği apartmanların oluşturduğu çok katlı yerleşim alanlarının, geniş hazine arazileri üzerinde gelişen, temel altyapı hizmetlerinden yoksun "plansız" gecekondu bölgeleriyle çevrildiği çarpık yapılaşma ve yağ lekeli büyüme olmuştur. Bu bağlamda kent planlarının kentleşme sürecine yön verememesi de planlama kurumunun toplumsal temellerini zayıf kılmıştır.

Planlamanın neoliberal hali

1980'li yıllar pek çok alanda olduğu gibi mekansal planlama alanında da yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Neoliberal politikaların karakterini yansıtan serbestleşme-kuralsızlaşma küresel ekonomiye eklenmenin bir yolu olarak görülürken küresel kent vizyonunun bir parçası olarak mekansal gelişim, bütüncül planlama süreçlerinden koparılmıştır. Ayrıca neoliberal politikaların yol açtığı toplumsal yıkımı hafifletmek için Türkiye kapitalizmi, bir kez daha kent topraklarını araçsallaştırmış; kapsamlı bir imar affıyla, emekçi sınıfları bir ölçüde kentsel rantlara ortak edecek ve müteahhitler eliyle "gecekondu apart(man) kondulara" dönüşümü gerçekleştirecek ıslah imar planı uygulamalarını devreye sokmuştur. Bu süreçte, plan yerine konan projelerle, parçalı ıslah imar planlarıyla ve sayısız plan değişiklikleriyle, planlamanın bütünsel yapısı bozulmuş, ölçekler arası ilişkiyi sağlayan planların, kademeli birlik-

teliği yok edilmiştir. Yapısal özelliğini kaybeden mekansal planların içeriği de giderek sermaye çıkarlarını ön planda tutan ve gayrimenkule yönelen yatırımlarını garanti altına alan yasal belgelere dönüşmüştür. Böylelikle Türkiye’de (mekansal) planlama kurumu yukarıda sözünü ettiğimiz kamu yararı temelinde işleyen teknik düzenleme boyutunu dahi yitirmeye, sermayenin birikim ve devletin toplumsal meşruiyet için kentsel, doğal, tarihi ve ekolojik değerleri kullandığı bir araç haline gelmeye başlamıştır.

Neoliberal politikaların planlamanın merkezine oturtulduğu süreçte mekansal planlama yasal bir zorunluluk olarak korunmuş olsa da, planların başarısı için kent yönetimlerinin rant baskılarına karşı göstermesi gereken direnç ve kararlılık gösterilememiştir. Dahası kentsel rantların büyütülüp bölüşülmesi, bütün bir siyaset arenasının beslendiği politika haline gelmiştir. Mevcut kent ve bölge planları ise sürekli getirilen tadilat düzenlemeleriyle bütünselliği bozularak söz konusu siyasetin aracı olmuş; son 20 yılda “sözde yasal”, tepeden inme, sermaye odaklı parçacıl planlarla uygulamaya başlanmıştır. Büyük altyapı, lüks konut ve turizm projelerinin yarattığı tahribat, yasadışı olarak görülen plansız gecekondu alanlarının olumsuz etkilerini dahi geride bırakmıştır. Sadece kentsel rant yaratmak uğruna yapılan bu yatırım projeleri ve bu projelerin tetiklediği kentsel gelişim baskısı, ekolojik dengeyi bozmaktadır.

Yolcu garantili havalimanları, köprüler, otoyollar ve hasta garantili şehir hastaneleri başta olmak üzere büyüme odaklı büyük ölçekli altyapı yatırımları, hem ekolojik dokunulmazlığı olan alanları tahrip etmekte hem de ülke ekonomisini çökerten bir ekonomik maliyeti emekçi sınıflar üzerine yıkmaktadır. Dahası, rant yaratma potansiyeli yüksek belirli bölgelere odaklanmış yatırımlar Türkiye coğrafyasının eşitsiz gelişme sorunlarını derinleştirmekte, başta İstanbul olmak üzere kentlerin denetimsiz şekilde aşırı büyümesine yol açarak çevre ve kent yaşamı üzerinde ağır sonuçlar doğurmaktadır. Azman mega kentlerde hava kirliliği, afet ve salgın riskleri çözümsüz noktalara ulaşmaktadır. Özetle yatırım ve kar odaklı kentsel gelişim modeli ve bunun bir yansıması olan neoliberal planlama sistemi, günümüz kentlerini içinde yaşanılması olanaksız distopik mekanlara çevirirken aynı zamanda gelecek kuşakların sağlıklı çevre ve kent haklarını da gasp etmektedir. Üstelik söz konusu politikaların orta ve uzun erimde karşılaşmamız kaçınılmaz olan iklim krizi, yangınlar, seller, kuraklaşma, deprem, gıda krizi gibi olumsuzluklara çözüm üretmesi olanaksızdır.

“Dönüşüm” hamlesi ve planlama

Öte yandan planlama sürecini parçalayan ve bütünüyle araçsallaştıran bir diğer önemli gelişme, “kentsel dönüşüm” parolasıyla yürütülen büyük çaplı yıkım-yeniden yapılaşma hamlesi, kent topraklarının özelleştirilmesi ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ)’nin yeniden yapılandırılması bağlamında gerçekleşmiştir. AKP iktidarı, finans sermayesinin gayrimenkul yatırımlarına yönelimini değerlendirerek ekonomik gelişmeyi inşaat sektörüne odaklı biçimde yürütmeyi hedeflemiş; bunu da, önceki kentleşme süreçlerinin getirdiği sosyo-mekansal sorunlar gerekçe gösterilerek, büyük ölçekli kentsel dönüşüm projelerine dayandırmıştır. Bu çerçevede büyük kentlerin merkezinde yer alan tarihi bölgeler, yakın çevresindeki gecekondu bölgeleri, değerli kamu arazileri ve belirli sanayi alanları söz konusu projelerin uygulanacağı hedef yerler olarak seçilmiştir.

Yer seçimi bakımından dönüşüm uygulamalarının üç tür alana odaklandığını söyleyebiliriz. Birincisi, eski kent merkezlerinde, köhneleşmiş olmakla birlikte konum rantları çok yüksek olan alanlardır. Buralarda Sulukule, Tarlabası gibi eski kent dokularında büyük tahribatlar yaratarak “prestij projeleri”nin inşa edildiğini görürüz. Diğeri ise, 1950’lerde kent çeperi konumundayken, bugün kent içinde kalmış ve değer kazanmış olan, gecekondu apartmanlaşmaya dönüşmüş alanlardır. Bu alanlardaki dönüşüm projeleri, yıkım, boşalan mekan parçasına büyük oranda çok katlı, özel güvenli kapalı konut siteleri inşa edilmesi biçiminde gerçekleşmektedir. Evlerinden, mahallelerinden sürülen halkla pazarlıklar yapılarak, bu uygulamalar neticesinde açığa çıkan/büyütülen kentsel ranta ortak ediliyormuş görüntüsü verilse de gerçekte söz konusu rantların çok büyük bölümü müteahhitlere, emlak ve inşaat şirketlerine kalmaktadır. Şehircilik bakanlığı, TOKİ gibi AKP iktidarının süper yetkili kurumları ve belediyeler, sermaye için gereken koşulları hazırlarken, gerekiyorsa devlet-özel sektör ortaklıklarıyla hukuksuz kamulaştırma yollarını da açmaktadır. Buldozer kentleşmenin hedefindeki üçüncü tür dönüşüm alanıysa, kenti kuşatan orman, içme suyu havzaları, tarım alanlarıdır. Buralar eko-sistemin bir daha geri dönülmez biçimde tahribi pahasına, hızlı kentsel rantlar üretecek yeni, büyük kentsel alanlara dönüştürülmektedir.

2000’li yıllar boyunca kentleşme ve kent planlama alanında çok sayıda yasa değişikliği ve yeni yasa yapılmıştır. Gecekondu Kanunundan Belediyeler Kanununa, Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek

Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Kanunundan Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanuna değin birçok yasal düzenlemenin temel amacı, sermayenin mekana yönelik yatırımlarını karlı kılabilecek şekilde kentsel dönüşüm projelerini hızlandırmak olmuştur. Bunların sonucunda kent planlama süreci, söz konusu projeler yürütmekle yetkilendirilmiş Büyükşehir belediyelerinden ilçe belediyelerine, Kültür Bakanlığında Özelleştirme İdaresine varıncaya dek çok sayıda kurumun farklı amaç ve hedefler içerisinde bulunduğu dağınık ve tutarsız bir mekan üretimi halini almıştır. Bununla birlikte tüm bu parçalı işleyişin içerisinde, TOKİ olağanüstü yetkilerle donatılarak merkezi hükümetin kent planlama sürecinin yerel dinamiklerini bütünüyle askıya alabileceği, istisna olanı tanımlama gücünde bir egemen-otoriter kurum haline getirilmiştir.

Toparlayacak olursak, Türkiye'nin mekansal planlama deneyimi, planlamanın biçimsel-teknik boyutunu oluşturan, kapitalist gelişme sürecinin gerektirdiği mekansal organizasyonu kamu yararına düzenleme kapasitesini dahi ortaya koyamamıştır. Aslında böylesi bir kapasite 1960-80 yılları arasında planlı sanayileşme/kalkınma döneminde geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak Türkiye kapitalizminin çelişkili dinamikleri içerisinde sermaye ve devletin pragmatik tercihleri neticesinde zayıf ve yetersiz kalmıştır. Öte yandan 1980'li yıllardan itibaren parçacıl imar planlaması pratikleriyle üst ve alt ölçek planlar arasındaki bütüncül anlayış da yitirilmiştir. Planlama pratiğine düşen ise siyasi güç ve çıkar sağlamanın aracı haline gelmek olmuştur. Dolayısıyla planlama; yetersiz toplumsal temellerini bütünüyle yitirmeye başlamıştır.

AKP iktidarında yaşanan son yirmi yılda ise mekansal planlama, kentsel rantları büyütme odağına almış bir ekonomi politikası ve onunla koşut kentleşme politikasının parçacıl projeler temelinde icrasının gerektiğinde kullandığı bir araç halini almıştır. Böylelikle bütünsellik kaygısı taşımayan, parçalı, gelişme sorunlarına uzun vadeli mekansal çözümler sunmak yerine onları derinleştirip ağırlaştırarak ve ekolojik dengeleri geri-dönüştürsüz biçimlerde bozan bir planlama pratiği ortaya çıkmıştır. Üstelik bu pratik Türkiye kapitalizminin işleyişinde oldukça kritik bir rol üstlendiği için merkeziyetçi ve otoriter bir içerikle şekillendirilmiştir. Ancak bu ölçüde bütünsellikten yoksun, araçsallaşmış, merkeziyetçi ve otoriter bir planlama pratiği, planlamanın toplumsal değişime yönelik ilerici politik potansiyelinin çok uzağında olmasının yanında, asgari teknik işlevlerinin de oldukça

gerisinde durmaktadır. Bununla birlikte, zaman zaman AKP'ye veyahut Saray Rejimine eleştirel gözüken "teknik-planlamacı" bir söylemin güçlenmemesi için de planlamanın politik içeriğine sahip çıkılması ve onu sosyalist bir toplumsal değişim yönünde harekete geçirecek stratejiler geliştirilmelidir. Bunun için öncelikle planlama teorisini ve pratiğini sınıfsal perspektif ekseninde düşünen bir yaklaşım geliştirmek gereklidir.

Nasıl bir mekansal planlama? Sosyalist, ekolojik, demokratik

Planlama, kapitalistler için dönem dönem karlı yatırım alanı olarak ortaya çıkan gayrimenkul ve yapıları çevre üretimi için araçsallaştırılmayacağı gibi, konut, ulaşım ve altyapı gibi alanlarda sermaye birikim sürecinin uzun vadeli gelişimine yönelik kapsamlı mekansal düzenlemelerle de sınırlanamaz. Bunun ötesinde, kapitalist toplumsal ilişkilerin çelişkili dinamiklerine yönelik bütünsel bir kavrayış ve müdahale çabasını temsil eder. Bu nedenle mekansal planlama hem teorik hem de pratik düzeyde oldukça politik bir içeriğe sahiptir. Ancak hakim planlama teorisi ve pratiği çifte bir hareket içerisinde söz konusu politik içeriğin üzerini örter. İlk olarak, ekonomik ve politik nedenleri olan sorunları mekansal nedenlere indirger. İkincil olarak ise bu mekansal nedenlere teknik çözümler bulunabileceğini varsayar.

Bu nedenle; planlamanın politik içeriğini açığa çıkarmayı hedefleyen sosyalist perspektif, tam aksi yönde çifte bir hareketi benimsemelidir. Kapitalist toplumda mekansal olarak ifade bulan sorunların, mutlak anlamda teknik bir çözümü yoktur. Bunlar ekonomik ve politik nedenleri bulunan sosyal-sınıfsal sorunlardır. Ancak bu yaklaşım, planlamayı ve mekansal meseleleri devrim sonrasına havale etmek olarak anlaşılmalıdır. Aksine tam da sözünü ettiğimiz hareket içerisinde planlama, sınıf ilişkileri bağlamında kavranmalı ve sosyalist politik mücadelenin yürütüleceği öncelikli alanlardan biri olmalıdır.

Bu çerçevede sosyalist perspektiften bir mekansal planlama yaklaşımı için "kullanım değeri" temel bir referans olarak alınmalıdır. Kullanım değerini ön plana çıkaran bir planlama anlayışı; kent-kır, kent-doğa ikilemlerini ortadan kaldırarak yeni bir kentleşme modeline zemin hazırlayacaktır. Bu doğrultuda temel hedefimiz, emekçi sınıfların ve ezilenlerin, kadınların, farklılıkların özgürleşme⁵ mekanlarını üretecek biçimde yeniden üretimin

5 Özgürleşmeyi Marksist anlamda sınıflı toplumun yarattığı yabancılaşmayla, her türlü engel ve baskıdan

toplumsallaştırıldığı, bireysel değil kolektif tüketimin öncelikli kılındığı, boş zamanın özgürleştirici şekillerde değerlendirilebileceği bir gündelik hayatı mümkün kılan, ekolojiye uyumlu ve demokratik öz yönetime göre ölçeklenmiş bir yerleşim düzenini inşa etmek olmalıdır.

Kullanım değerini esas alan bir planlama anlayışının üreteceği yeni kentler ve yerleşim düzeni, üretim ve mülkiyet ilişkilerinin yol açtığı sorunlar karşısında eşitliğe ve özgürlüğe dayalı yeni bir yaşam biçimine de zemin hazırlayacaktır.

Ülke sathında gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasının yanı sıra, coğrafi ve iklimsel değerlerin ön plana çıkarıldığı yeni planlama yaklaşımında her yerellik kendi özgün nitelikleriyle var olacak ve desteklenecektir. Nüfusun dengeli dağılımı sonucunda, megapoller giderek küçülecek, küçük ve orta ölçekli kentler Türkiye'nin kentsel karakterini oluşturacaktır. Doğa ile uyum içinde var olan ve belirli bir küçülme (degrowth) stratejisi içinde bu kentlerde işyeri-konut ilişkisi, mahalle ve semt ölçeğinden başlayarak çözülecek hem yapılaşma hem de ulaşım insani ölçek esas alınarak tasarlanacaktır. Öz yönetim ilkeleriyle şekillenecek kademeli planlama anlayışında, katılım her kademede sağlanacak sınıf içi farklılıklarla da ilintili biçimde çeşitlenen taleplerin karşılanması garanti altına alınacaktır.

Bu temel ilke ve hedefler ancak bütüncül bir planlama yaklaşımıyla gerçekleştirilebilir. Ülke/bölge ölçeğindeki ekonomik planlarla uyumlu mekânsal planlardan uygulama imar planlarına ve kentsel tasarım ölçeğine kadar, her alt ölçekli planın bir üst ölçekten aldığı girdilerle ve onun temel kararlarına uygun olarak geliştirilirken aynı zamanda üst ölçek planlama süreçlerine girdi sunduğu, demokratik geri-beslemeli işleyiş içerisinde kademelendirilmiş bir plan bütünlüğü sağlanmalıdır.

Kademeli birliktelik içeren bütüncül planlama sisteminin ilk aşaması, ulusal/bölgesel ölçekte yapılan ekolojik koruma planlarından ve sektörel planlardan girdiler alarak bölgesel gelişmişlik farklarını dengelemeyi amaçlayacak bölge planlarıdır. Çevreyi/doğayı odağına koyan, orman alanları, su havzaları, tarım alanları, sulak alanlar, nehir yatakları, vb. ekolojik alanların ve aşılması gereken "kritik eşiklerin" belirlenmesi, yoğun kentsel kullanımların bu çerçevede ele alındığı bölgesel planlama; amaç,

kurtulma, kendini eşitlikçi-demokratik değerlerle uyumlu biçimde gerçekleştirme anlamında kullandığımızı da belirtmek isteriz.

hedef, strateji ve politikaları, en üst ölçekten başlayarak kademelendirilmiş alt ölçekli planlarla bütünleşir.

Bütüncül planlama yaklaşımıyla ele alınması gereken bir diğer önemli başlık; çöküntü alanları, hızlı kentleşme sonucu oluşmuş sağlıklı yerleşim bölgeleri, tarihi merkezler ve afet riskli alanlar gibi kentsel gelişme baskısı altında olan yerlerin iyileştirilmesine yönelik düzenlemelerdir. Öncelikle bu tür yerlere yönelik planlama süreçleri sadece mekansal bir düzlemde tartışılmaz. Ekonomik ve sosyal süreçlerin planlaması kapsamında ele alınmalıdır. Bu alanlarının farklı özellikleri olsa da ortak noktaları “mevcut”, yaşanan ve kullanılan alanlar olmalarıdır. Bu nedenle mevcut kentsel alanlarda her tür koruma ve sağlıklaştırma planlaması ve uygulamaları, emekçi halkın katılımı ve tartışma süreçlerini etkin bir şekilde belirleyerek toplumsal ve mekansal adaleti sağlamaya dönük olmalıdır.

Yukarıda belirtilen yaklaşımı sosyalist-ekolojik-demokratik yerleşimler için bir mekansal planlama çerçevesi olarak sunmanın ötesinde, aynı zamanda bir politik mücadele hattı ve örgütlenme düzlemi olarak da düşünmek gereklidir. Çünkü ancak böyle bir düzlemde planlama, kapitalist çelişkiler altında tanımlanmış kurumsal sınırlarını ve ikilemlerini aşabilir ve sosyalist bir toplumsal dönüşümün parçası olabilir. Bu ise mekanları/kentleri tasarlayan (özellikle yeni kuşak) plancılar, mimarlar ve mühendisler ile onların üreticileri ve kullanıcıları arasında farklı ölçek ve düzlemlerde kurulacak ittifaklar yoluyla gerçekleştirilebilir. Unutulmamalıdır ki; kentlerimizi yağmalayıp, kent hakkını tekeline alanlar, inşaat işçisinden mimarına değin, emeğin en düşük maaşlarla sınırsızca gasp edilmesinin peşindedir. Sosyalist-ekolojik-demokratik yerleşimler düzeni de bu ücretli emek kesimleri arasında kurulacak ittifakların, mekan üretim süreçleri içerisindeki mücadelelerini yükseltmesi ve birbiriyle buluşturulmasıyla adım adım inşa edilebilir gözükmektedir.

Son olarak; sosyalist, demokratik bir kenti ya da yaşam alanlarını tasarlayıp inşa ederken onu nasıl emek süreçleriyle yaptığımızın da kritik önemde olduğu unutulmamalıdır. Kenti üreten işçisinden mimarına, sürecin tüm aktörlerinin gerçek öz örgütlülükleri dolayısıyla, bu süreçlerde söz ve karar sahibi olmasını desteklemek gerekmektedir. Kent emekçilerinin refah artışı, sosyal hakları, örgütlenme/sendikalaşma özgürlüğü yönündeki talepleri desteklenirken, belediye çalışanlarının daha güvenceli ko-

numlarda, daha iyi ücretlerle, daha kısa çalıştırılacağı bir sistemi hayata geçirmek istiyoruz. Bunun burjuva politikacıların bir zamanlar yaptığı gibi belediye kadrolarının salt partizan ilişkilerle şişirilmesi anlamına gelmesi gerektiği de belirtilmelidir.

IV.

BARINMA KRİZİ VE KENTSEL YAŞAMIN ORTAK GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI

Barınma hakkı bireylerin/hanelerin yeterli büyüklükte, asgari konfora sahip ve afetlere karşı dirençli, sağlıklı konutlara ulaşabilmesini ifade eder. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre; "Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir." BM Özel Raportörü bu hakkı; "Her kadının, erkeğin, gencin ve çocuğun, barış içinde ve onurlu bir şekilde yaşayabileceği güvenli ve korunaklı bir ev ve toplum edinme ve sürdürülebilirlik hakkı" biçiminde tanımlamıştır. Bütün bu uluslararası metinler barınma hakkına atıf yapmasına rağmen, pratikte dünyanın birçok sözde gelişmiş kapitalist ülkesinde yoksul milyonlar, getto, gecekondu vb. olarak tanımlanan alanlarda son derece sağlıksız koşullarda yaşamakta "evsizlik" sorunu ise giderek büyümektedir.

1961 Anayasası ile yoksul ve dar gelirli aileler için sosyal konut üretiminin devletin anayasal bir görevi olduğu belirlenmiştir. 1982 Anayasasının 57. maddesinde devlete düşen görevleri; "şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekleyeceği yazılmış olsa da AKP iktidarı, bunun bile gereklerini yerine getirmek bir yana dursun son yıllarda konut ve kira fiyatlarını, toplumun geniş ücretli kesimleri açısından ulaşılabilir seviyelere çıkararak büyük barınma krizi yaratmıştır.

Türkiye'de konut politikası

Türkiye'de barınma sorunu, Cumhuriyet kurulduğundan beri çözülemeyen

ve giderek derinleşen bir sorundur. Konut konusunda, kalkınmada sanayi gelişiminin hedeflendiği 1934'ten 1979'a uzanan ve yukarıda tanımlanan kırdan kente yoğun göçü de barındıran dönemi kapsayan ilk üç 5 Yıllık Kalkınma Planlarında; "sağlık bakımından sakıncası olmayan en ucuz halk konutu tipinin seçilmesiyle daha çok sayıda konut yapımı", dar gelirli aileler için "düşük bedelle kiralık halk konutları", kamu kredileri ile toplu konut üretimi, "gecekondu yörelerinde kentsel ve sosyal altyapı tesislerinin geliştirilmesi ve gecekondu yapılarının standartlarının yükseltilmesi" gibi hedefler konmuştur. Ancak, sermaye birikimini önceleyen ekonomi politikaları, konut sorununu çözücü uygulamalara imkan vermemiştir. 1950'lerden sonra izlenen sanayileşme odaklı kalkınmaya "sermaye birikimi" sağlamak için, "ucuz işgücü" amaçlı göçü teşvik eden bir politika benimsenmiştir. Bu süreçte biriken artı değerden planlı kentleşmeye ve alt yapıya pay ayırlanamamış, ucuz konut edindirmenin bir yolu olarak gecekondulaşma ve giderek kaçak yapılaşma teşvik edilmiş, arsa rantlarının, sermaye birikiminin el değiştirme aracı olarak değerlendirildiği bir kentleşme ve konut politikaları bu sürece hâkim olmuştur. Dönemin hükümetleri, sermaye biriktirmek adına gecekondulaşmaya ve giderek kaçak apartmanlaşmaya göz yummakla kalmamış, af yasalarıyla oy karşılığı hisseli tapular vererek kamu arazilerini satmış ve ardında gecekondu parselasyonuna dayalı çok hisseli, sağlıklı bir kentleşmeye dönüşümü son derece zorlaştıran bir mülkiyet yapısı bırakmışlardır.

Dördüncü 5 yıllık planda (1979-83), "konutun barınma gereksinmesinden başka, tasarruf ve yatırım malı" olarak görüldüğü ve bir "sosyal güvenlik aracı" olduğu tespiti yapılmış, Beşinci 5 Yıllık Kalkınma Planında (1985-89) ise konut sektörünün ekonomi ve istihdam alanındaki canlandırıcı etkisi üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşımla dönemin hükümetince 1981 yılında 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu çıkarılmış ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) kurulmuştur. Bu Kanunla toplu konut fonunun kullanımı konusunda; fondan yararlanacakların kendisi, eşi ya da velayeti altındaki çocuklarına ait bir evinin olmaması, kişinin alt ya da orta gelir grubuna mensup olması, fonun mali kaynaklarından ancak bir kez yararlanması ve konutların 100 m²'den daha büyük olmaması gibi bazı sosyal nitelikli sınırlamalar getirilmiştir. Konut kooperatiflerine arsa temini konusunda öncelik verilmiş, Türkiye Emlak Kredi Bankası'nca uygulanan "yapı tasarruf" sistemi bu kanuna bağlanmış, vatandaşların tasarruflarının kredi ile desteklenmesi amaçlanmıştır.

Ancak bu Toplu Konut Kanunu fazla uzun ömürlü olmamış, 1980'li yıllarda küresel ekonomiye eklemleme vizyonu ve politikalarıyla, TOKİ hızla kuruluş amacının dışına çıkmış/çıkarılmıştır. Neoliberal ekonomi politikalarının görünür olmaya başladığı 1982 Anayasası ile konutun bir yatırım ve rant aracı olduğu görüşü güçlenmiştir. 1984 yılı itibarıyla 2985 sayılı yeni Toplu Konut Kanunu'yla ve yapılan her değişiklikle, 2487 sayılı kanunun çizdiği sosyal çerçeve yok edilmiş, konut ihtiyacının "toplu konut inşası suretiyle karşılanması" ibaresi metinden çıkarılmış, ferdi kredi kullanımında konut edinmek için şart koşulan "daha önceden ev sahibi olmamak" ile "dar ve sabit gelirli olmak" şartları kaldırılmıştır. Konut kooperatifleri, kooperatif birlikleri ve sosyal güvenlik kuruluşlarına sağlanan arsa sağlama önceliğine bu Kanunda yer verilmemiş, 100 m² olan konut büyüklüğü 150 m² ye çıkarılarak kamu kaynaklarıyla lüks konut yapımının yolu açılmıştır. Ayrıca 1980'li yıllarda kentsel rantın dağıtımının yeniden organize edilmesinin bir diğer aracı da turizm merkezi uygulamaları olmuş, bu da konut ve arsa sektörünün tümüyle ticarileşmesine neden olmuştur.

AKP'li yıllarda konut politikası ve barınma sorunu

2000'li yıllarda TOKİ, stratejik bir öneme sahip olmuş, Saray Rejimi tarafından yetki ve kurumsal yapı olarak aşırı şekilde güçlendirilmiş, her ölçekte plan yapma ve uygulama yetkisi verilmiş, kentsel dönüşüm projeleri konusunda önemli yetkilerle donatılmış, 2/B kapsamındaki orman alanlarında bile kentsel dönüşüm projesi yapma yetkisi verilmiştir. Bu dönemde TOKİ, kuruluş amacı olan dar gelirli konut üretimini finanse etme işlevinin tümüyle dışına çıkarılmıştır. Kamu arazileri ve hukuksuz kamulaştırmalarla elde edilen parseller yandaş müteahhitlere ihale edilerek TOKİ bir rant üretim merkezi haline getirilmiştir. AKP iktidarı döneminde kamu kaynaklarıyla lüks konut üretimi doruk noktasına ulaşmıştır. Artık amaç, dar gelirli için konut üretmek değil, ekonomik canlanmayı sağlamak ve piyasa oyuncularına kaynak aktarmak olmuş; Saray Rejiminin devasa kentsel rantlar üretmesinin ve bu rantların paylaşılmasının aracına dönüşmüştür. Fazlasıyla güçlendirilmiş, büyük kaynaklara sahip olan TOKİ'nin çok sayıda konut üretmesi, konut sorununa bir çözüm getirmediği gibi tam tersine dar gelirli halkın barınma/konut hakkının gaspının yolunu açmıştır. Dar gelirli milyonlarca işçi, emekli ne TOKİ'nin sosyal konutlarının taksitlerini ödeyebilir, ne de bu konutları kiralayabilir durumdadır.

Türkiye genelinde 2019 yılı ev sahipliği oranı (tüm cinsiyetler için) %56,8, kiracılık oranı %27,6'dır (TÜİK, 2020).⁶ Mülkiyet yapısını cinsiyetlere göre değerlendirmesine baktığımızda ise kadınların mülk edinme konusunda erkeklerden daha dezavantajlı durumda olduğu görülmektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'na göre Türkiye genelinde 15-49 yaş arasındaki kadınların %81,8'inin ev sahibi, %91,2'sinin arsa sahibi olmadığı görülmektedir. Bu oran hane gelir seviyeleri arasında da fark edilmektedir. En düşük gelir seviyesine sahip hanelerdeki kadınlarda ev sahibi olmayanların oranı %86,9, arsa sahibi olmayanların oranı 93,9 iken en yüksek gelire sahip hanelerde yaşayan kadınlarda bu oran yüzde 71,2 ve 88,4'dür (Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2018)⁷.

İnsan Haklarını Koruma Şartı'na⁸ göre bütün vatandaşların makul, güvenli ve sağlıklı barınma hakkı olduğu, bu hakkın yerel yönetimler tarafından, ayırım gözetmeksizin kentte ikamet eden herkese sağlanması gerektiği belirtilir. Buna ek olarak evsizler, şiddet mağduru kadınlar ve LGBTI+'lar için güvenceli yapıların sağlanması, kamu idarelerinin görevleri arasındadır.

Bugün gelinen noktada konut, üst gelir grupları için karlı ve spekülatif bir yatırım aracı iken içinde yaşayanlar için konut, temel bir ihtiyaç, bir ev, yuva, komşuluk ve dayanışma alanıdır. Bu güvencesiz ortamda, kimi orta ve alt-orta gelir kesimi için aktif çalışırken dışından tırnağından artırarak aldığı veya miras kalan birden fazla konuttan elde edeceği kira geliri, geçim sınırının çok altındaki emekli için maaşına ekleyip yaşam standardını yükseltecek ve miras bırakacağı bir "sosyal güvence" aracıdır. Bugün en azı bir asgari ücrete eşit kiralık konutlara erişemeyen dar gelirli milyonlar için de güvenlik, erişilebilirlik koşulları ne olursa olsun başını sokacağı bir çatının altıyla yetinme zorunluluğu, barınma hakkının ihlali ve sömürü halidir.

İBB İstanbul Planlama Ajansı (İPA) tarafından yapılan 2021 Konut Sorunu Araştırmasından⁹; 2020 yıl sonu itibarıyla işlevlerinden bağımsız olarak İstanbul'da yaklaşık 6 milyon 400 bin adet kayıtlı mesken bulunduğunu ve bunların yaklaşık 4 milyon 600 bin tanesinde (%72) ikamet edildiğini öğre-

6 TÜİK,(2020). Konut Satış İstatistikleri

7 Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (2018). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

8 The European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City,2021. https://uclg-cisd.org/sites/default/files/documents/files/2021-06/CISDP%20Carta%20Europa%20Sencera_baixa_3.pdf

9 https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2021/09/IPA_KONUT_REHBERI-web.pdf.

niyoruz. Dolayısıyla İstanbul'da 1 milyon 800 bin adet boş konut bulunmaktadır. Avrupa Ulusal Evsizlik Organizasyonları Federasyonu'nun raporuna göre, konut piyasasının işleyişi açısından %2-5 arası boş konut oranının sağlıklı kabul edildiğini düşündüğümüzde İstanbul'daki boş konut stoğunun sağlıklı olamayacak nitelikte olduğunu görebiliriz. Konut üretimindeki bu sağlıksız durumun, özel sektörün yoğun çabasıyla oluştuğunun altını çizmek önemlidir. 2019 TÜİK verilerini paylaşan İPA raporunda konut inşaat ruhsatlarında özel sektörün payının %93,2 olduğu belirtilirken kamu sektörünün payının %5,5, kooperatiflerin payının ise %1,3 olduğu bilgisi de paylaşılmaktadır. Rakamlar, Türkiye'de konut üretiminin özel sektörün konut arzına bırakılmış ve kamu sektörünün payının yok denecek kadar az olduğunu gözler önüne sermektedir.

Buna karşın halkın büyük çoğunluğu; işçiler, emekliler, öğrenciler yaşanabilir, yeterli ve güvenli barınma koşullarına sahip değiller. TÜİK'in ülke konut stokuna ilişkin karşılaştırılabilir nitelikte veri açıklamamasına karşın, Türkiye genelinde de sorunun konut eksiği değil, dar gelirli milyonların nitelikli konuta erişememeleri olduğu görülmektedir. Konut üretimiyle ilgili araştırma ve raporlara bakıldığında; ülke konut politikalarının mülkiyet odaklı olduğunu, ana hedef kitlenin orta-üst ve üst gelir grubu olduğunu, geri ödeme gücü olmayan alt gelir grubuna yönelik sosyal konut, kiralık sosyal konut, kira müdahaleleri gibi düzenlemelerin ve uygulamaların olmadığı görülmektedir.

(Bu piyasada da gızliliğin hakim olmasına karşın) Konut piyasasına ilişkin yapılan araştırma sonuçları benzer bir tablonun kapitalist dünya kentlerinin pahalı bölgelerinde de yaşandığını; rant zenginleri ve GYO'ların olağanüstü sayılarda boş veya kiralık konutu ellerinde tuttuklarını, bu konutların bir kiralık kasa olarak görüldüğünü, bu durumun kiralaların yükselmesinde rol oynadığını göstermektedir. Bütün bu veriler, kapitalist ekonominin temel bir insan hakkı olan konutun, bir meta olarak değerinin nasıl maksimize edilmeye çalışıldığını gözler önüne sermektedir.

Barınma sorununu gerçek sosyal konut projeleriyle çözeceğiz!

Düzen siyasetçileri sık sık konut açığından söz ederek sözde sosyal konut projeleriyle, kısa zamanda sorunu çözmeyi vaat ediyorlar. Halbuki, meselenin konut açığı olduğunu ve bu sorunun daha fazla konut yapıp satmakla çözüleceğini iddia etmek, işçi sınıfının genel olarak kötü malzemeyle

yapılmış, dayanıksız, riskli ya da sağlıksız konutlarda yaşadığı gerçeğinin üstünden atladığı gibi meselenin konut değil, barınma sorunu olduğu gerçeğini de gizler.

Barınma sorununa çözümün yol haritası;

- Rant odaklı kentleşmenin sembolü haline gelen, insan ölçeğini tanımayan, denetlenemeyen TOKİ yapılaşmasına, sermayenin distopik dünyasının borçlu köleleri gibi yaşamaya, kentlerimizde konutların kira ve satış fiyatları artışında dünya zirvesinde oluşuna dur demeyi;
- Taşınmaz malların sahiplerinden arsa spekülasyonu elde ettikleri zenginliği, kent halkına kazandırmak için en pahalı arsaların olduğu bölgelerden başlayarak düzenli aralıklarla rantsal değerlendirme vergisi almayı;
- Altyapısından üst yapısına halkın kullanım hakkı temelli talepleriyle uzmanlık bilgisini birleştiren, yerel topluluk/kullanıcıların tercihleriyle kararlaştırılacak aşağıdan planlamayla biçimlenecek bir kentleşme modeli oluşturmayı;
- Barınma hakkını temel alan sağlıklı ve güvenli konutlarda yaşamayı güvence altına almayı;
- İhtiyaç fazlası olan konut stoğunun, kurulacak konut idaresi tarafından kamulaştırılmasını, daha sonra sosyal, ekonomik, mekânsal boyutlarıyla, bütüncül bir planlama kapsamında sağlıklılaştırılmasını ve sonrasında yeni bir sosyal konut düzeninin kurulmasını;
- Yurttaşlara tahsisinin ihtiyaç, yeterlilik, güvenlik, erişilebilirlik ilkeleri ışığında mülksüz emekçilerden başlayarak diğer ihtiyaç sahiplerine doğru yapılmasını içermelidir.

Bu yol haritası ışığında, sosyalistlerin yönetimine geldiği yerelliklerde, kolektif bir barınma modelini hayata geçirmesi ideal olandır. Bu açıdan, 1920'ler Viyanası'nda belediye sosyalizmi anlayışıyla inşa edilen, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya, Fransa, İsviçre gibi ülkelere yayılan ortak kullanım/hayat alanlarının (oyun-kreş-atölye-sergi-sahne-bostan, vb.) merkezinde olduğu sosyal konut projelerini, günümüzün olanak ve beğenileri doğrultusunda yenilikçi bir bakışla uygulamak mümkün ve gereklidir. Bu noktada, yönetiminde belediye yönetimi, belediye meclisi ve

kiracı derneğinden temsilcilerin yer alacağı kooperatif benzeri çok aktörlü bir kamu tüzel kişiliğinin oluşturulup, konutların zamanla farklı biçimlerde özel mülke dönüştürülmesini engellemek, daha fazla insanın konuta erişimini sağlayacak bir rotasyon sistemini geliştirmek kritik önemdedir. Mülkiyeti, bahsedilen kamu tüzel kişiliğinde olacak, kirası asgari ücretin dörtte birini aşmayacak biçimde fiyatlandırılacak kiralık sosyal konutlar aynı zamanda Türkiye kentlerindeki maaşları aşan konut kiralaları ve fahiş fiyatları da kısa süre içinde düşürecektir.

Sosyalist, ekolojik ve demokratik planlama çerçevesinde sunduğumuz esaslar çerçevesinde, en temel insan haklarından biri olan konut ne spekülasyon bir yatırım aracı ne de sosyal güvence aracı olabilir. Her vatandaş gerekli sosyal güvenceye sahip olacağı için, kiraya verilecek konut sahipliğine ihtiyaç kalmayacak ve konut, mülk sahibine gelir sağlayacak bir meta olmaktan çıkarılarak "ev sahibi - kiracı" ikiliği ortadan kaldırılacaktır. Sosyalizme giden yolda örgütlü toplumsal muhalefet gücü kullanılarak, kent, çevre, barınma ve sosyal haklar bir bütün olarak savunulacak ve kazanılacaktır.

V.

KENTLERİMİZDE AFET RİSKİ, AFET YASASI VE BULDOZER KENTLEŞME

Defalarca belirttiğimiz üzere kentlerimizin çok büyük bir kısmı başta deprem olmak üzere çeşitli afet riskleri altındadır. Rant, yağma odaklı ve denetimsiz inşaat faaliyetleri, plansız kentleşme, giderek azalan yeşil alanlar ve geçirimli yüzeyler (toprak vb.), kısacası toplum yararı gözetilmeksizin yürütülen politikalar bu risklerin deprem, sel, heyelan gibi olaylarla birer felakete dönüşmesine neden oluyor. Her depremde, toprak kaymasında, yağışta ağır kayıplar yaşanıyor.

Halkın deprem korkusunu kullanan AKP iktidarı 2012 yılında 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Düzenlenmesi Hakkında Kanunu (bundan sonra Afet Yasası diye anılacaktır) yasalaştırdı. Hızla uygulamaya konan bu yasa kentleri afete hazırlamaktan ziyade, onların şantiyeye çevrilmesine hizmet etti. Onlarca mahallenin, yeterli bilimsel gerekçelere dayanmadan, riskli alan ilan edilerek talanını yasa zoruyla mümkün kıldı.

Halkın hak arama yollarını oldukça sınırlayan söz konusu yasa sayesinde riskli diye tanımlanan alanlardaki yurttaşların mülkiyet ve barınma hakları merkezi, iktidarın bir kararıyla yok sayılabilir hale gelmiştir. Afet Yasası'nın verdiği yetkiyle idare, bu alanlardaki evlerini boşaltmak istemeyen ve yıkıma direnenlerin elektriklerini, sularını, doğal gazlarını kesebilir. Mülk sahibinin haklarını yok sayar, komşulara diğerinin evini almasını salık verir, onlar da almazsa, devlet adına el koyar. Afet Yasası'na göre yürütme durdurulamayacağı için mülk sahiplerinin itiraz hakkı fiilen ellerinden alınmıştır. Tüm bu süreçleri yürütme yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na aittir ve her ölçekteki yerel yönetimler yok sayılabilir. Anlaşma yoluyla evinin yıkılmasına razı olanlar vaat edilen kira yardımını belki alabilirler, belki alamazlar. Kanun bunun gibi belirsizlikler ve "belki"lerle doludur. Kanunda

kiracıların hakkını koruyacak hiçbir madde olmadığına da altını çizmek gerekir.

Afet Yasasıyla, iktidarın adına kentsel dönüşüm dediği zorla tahliye, soy-lulaştırma, mülkiyet ve hak ihlaliyle el ele giden hummalı yıkım ve yeniden yüksek yoğunluklu yapılaşma anlamında buldozer kentleşme sürecine yeni bir ivme kazandırılmıştır. 6306 sayılı yasa üzerine Tayyip Erdoğan 2012 yılında “Bedeli ne olursa olsun kentsel dönüşümü yapacağız. Tür-kiye’nin yüzde 66’sı deprem riski altındaki alanlarda yaşıyor. Nüfusumu-za baktığımızda da yüzde 71 nüfusumuz deprem riski altındaki alanlarda ikamet ediyor” demesine rağmen, “Türkiye Afet Risk Azaltma Planı”nı uy-gulamak ve afetlere karşı dayanıklı yapı stoğu oluşturmak yerine, büyük inşaat şirketlerinin kazanması odaklı bir “Kentsel Dönüşüm Eylem Planı” hazırlandığı görüldü.

Kentsel dönüşüm proje alanlarının seçimi ve uygulamadaki öncelikler, en riskli alanlara değil, rantı en yüksek alanlara verildi. Hem geçekundu olarak başlayıp sağlıklı bir şekilde apartmanlaşan yerleşmelerde hem de kent merkezlerindeki köhneleşme sonucu emlak değerlerinin dibe vurduğu, en yoksulların yaşadığı alanların dönüştürülmesinde Bakanlığın öncelikli kriteri, yüksek rant yaratma potansiyeli oldu.¹⁰ Afet Kanunu’nun çok öncesinde, 2004 Yerel Seçimleri sonrasında beri gündemde olan “kentsel dönüşüm” konusundaki görüş-değerlendirmemiz ve ona karşı önerdiğimiz “adil ve güçlendirici mekansal yenileme modelini” bir sonraki bölümde daha detaylı biçiminde ortaya koymaya çalışacağız.

İstanbul örneğinde 6306 Sayılı Afet Kanunu sonrası uygulamaya konan kentsel dönüşüm projelerine baktığımızda, dönemin İstanbul Büyükşehir Belediyesi yönetimince 2012 yılında hazırlanan “İstanbul İlçe Bazlı Toplam Risk Dağılımı” raporuna göre, deprem esnasında en çok can ve mal kaybının yaşanacağı ilk üç ilçe Fatih, Bahçelievler ve Avcılar olarak sıralanmıştır. 2018’deki son ulaşılabilen verilere göre Çevre ve Şehircilik Bakan-lığınca “afet riskli alan” ilan edilen alanlar arasında, bu üç ilçeden hiçbir

10 İlgili Bakanlığın riskli alan kararları, bazen de ona da gerek kalmadan TOKİ ve yerel yönetim şirketleri aracılığıyla devlet-sermaye iş birliğiyle değişim değeri hesaplarından öteye geçemeyen, kentsel dönüşüm pro-jeleriyle, İstanbul’dan başlayarak Türkiye çapında 2012’den bu yana “büyük ölçekli bir yık-yap-sat” dönemi ya-şandı. Uygulamalarda gayrimenkullerin şimdiki değeri, uygulamadan sonraki değerinin hesaplanması, tapusu olmayanlara enkaz bedeli verilip, tapusu olanlara orada veya kentin çeperindeki toplu konut alanından bir daire verilmesi ve aradaki değer farkının da yirmi yıla kadar borçlandırılarak insanların sırtına yüklenmesi olarak ele alındı. Bu değerlendirme hesaplarının denetimi, uzun vadede astronomik olarak artma potansiyeli yüksek olan rantlar, kente ve kamuya dönmeyip, Gayrimenkul şirketleri, müteahhit firmalar, bankalar ve mülk sahipleri arasında bölüşülmektedir.

bölge yer almadığı anlaşılmıştır. Bakanlık Sarıyer, Gaziosmanpaşa, Maslak ve Kadıköy'de bazı bölgeleri riskli alan ilan etmiştir.¹¹

1999 Gölcük ve Sakarya depremlerinin yoğun bir nüfus barındıran Marmara Bölgesinde yarattığı büyük yıkım ve can kaybı, bölgedeki konut stoğunun ne kadar dayanıksız olduğunu ortaya çıkarmıştır. 1999 Marmara depreminden bu yana geçen süreçte, konut yapı stoğunda hala yeterli iyileştirme yapılmamıştır. 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Maraş merkezli depremlerde de görüldüğü üzere, afet riski altındaki alanlar, binalar ve muhtemel can kaybı tahminleri ayrıntılı bilimsel raporlarla defalarca yetkililerin önüne konmasına karşın, gerekli güçlendirme ve mekansal yenileme çalışmaları yapılmadığı gibi halka doğru bilgi gerekli ciddiyetle verilmemiş, insanlar bile bile riskli yapılarda yaşamaya mahkum edilmiştir. Bunun sonucunda ise resmi rakamlara göre 45 bini aşkın yurttaşımız hayatını kaybetmiştir. Depremden etkilenen yerlerde yaşayanlar, gerçek ölü ve yaralı sayısının bunun kat be kat üstünde olduğunu belirtmektedir.

İstanbul örneğinin de gösterdiği üzere, 6306 Sayılı Afet Kanununun uygulanma pratiği riskli yapıların dönüşümünü tümüyle müteahhitlik kurumlarına mahkum bırakırken, bugüne kadar sınırlı sayıda yapının afetlere karşı güçlendirilmesine hizmet etmiştir. Riskli alan ilan edilip yeniden inşa edilen (kentsel rantı yüksek) yerlerdeki yapılar ise bu dönüşümün bedelini ödeme gücü olanlarca satın alınmıştır. Riskli yapılarda yaşamak zorunda kalanlar, ne binalarının yeniden yapımını veya güçlendirme bedellerini ödeyebilecek ekonomik güce sahiptir ne de müteahhide pay verecek kadar imar hakkına. Büyük bir bölümü yoksullaştırılmış emekçiler ise yaklaşan deprem tehlikesi karşısında büyük bir çıkmazla karşı karşıya bırakılmıştır.

Fakat iktidara 6306 Sayılı Yasa da yetmemiş, Ekim 2023'te 6306 Sayılı yasada değişiklik yapılmasına ilişkin yeni bir yasa teklifini TBMM gündemine getirmiştir. Mevcut yasada "Bu kanun uyarınca gerçekleştirilecek uygulamalarda yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere, TOKİ'nin veya idarenin talebine bağlı olarak veya resen bakanlıkça belirlenen alanlar..." 'rezerv yapı alanı' olarak tanımlanırken, yeni öneride "yeni yerleşim alanı" ibaresinin çıkarıldığı belirtilmektedir. İktidar bu yolla, mevcut yerleşim

11 "Kanal İstanbul / Yeni Şehir projesi" bile, 6306 sayılı bu Kanuna dayandırılmış; İstanbul'un yaşam destek alanları olan -orman alanları, ekolojik ve biyolojik değerler, tarım alanları, sit alanları, havzalar ve su kaynakları- bu Kanuna göre "rezerv konut alanı" ilan edilerek, içinden "kanal" geçen bir "yeni şehir" olarak imara açılmaya çalışılmaktadır.

yerlerini de 'rezerv alan' ilan edebileceği bir yetkiyi alarak, sağlam binalarda oturanların tüm mülkiyet haklarını da askıya alabilecek, Türkiye tarihinin en büyük mülkiyet gaspını ve devrini gerçekleştirecek güce erişmiştir. "Maksat iktidarın kendi zümresine, inşaat şirketlerine ve ağırlıklı Körfez sermayesine imar rantı ile milyarlarca dolar aktarmak"tır.¹² Bununla birlikte, 9 Kasım'da Resmi Gazete'de 7471 No'lu Kanun olarak yayımlanıp yürürlüğe giren bu yasanın ilk hedefinde 6 Şubat depremlerinde büyük yıkıma uğrayan Hatay'ın merkez ilçeleri Antakya ve Defne yer almaktadır. İki ilçenin birleştiği ve kentin en merkezinde yer alan 8 Mahalleyi kapsayan 207,35 hektarlık kısım rezerv yapı alanı ilan edilerek, bölgede ayakta kalmış olanlar da dahil olmak üzere buradaki mülklerin düşük bedelle kamulaştırılması, hatta bedelsiz hazineye geçirilmesinin yolu açılmıştır.¹³

Afetler söz konusu olduğunda diğer bir önemli konu, kent planlamasında her türlü afet göz önünde bulundurularak acil toplanma alanlarının, geçici barınma alanlarının ve bunları birbirine bağlayan tahliye koridorlarının belirlenmesidir. Toplanma alanları, boyutlarına göre, afetzedenin afet tehlikesinin olmadığı bir alanda, yakınları ile buluşabileceği, temel ihtiyaçlara erişebileceği ve geçici toplanma alanlarına tahliye edilebileceği alanlardır.

Afet durumlarında acil toplanma alanı olması gereken yerlerin AVM'ler, iş merkezleri, binalar dikilerek birer birer yok edilmesi ve afet toplanma alanları bilgisinin kamuoyuyla şeffaf biçimde paylaşılmaması özellikle depremini bekleyen İstanbul için endişe verici bir durumdur. 2001 yılı Acil Eylem Planı'nda 496 olan afet toplanma alanı sayısının, 2019 yılında 77'ye inmiş olması, durumun vahametini açık biçimde ortaya koymaktadır. 2020 yılında İBB'nin yaptığı Deprem Seferberlik Planı'nda, 39 ilçe için 859 yeni toplanma alanı açıklandı. Bu yeni açıklanan toplanma alanlarının bir kısmı kaybedilen AVM'lerin önü, meydanları ve içi oldu. Tüm bunlar Saray Rejimi'nin kentleşmeyi, kentin yoksul emekçi kesimlerini mülksüzleştirmenin en önemli kaldıracı ve sermaye birikim stratejisi olarak uygulandığını gözler önüne sermektedir.

12 Bahadır Özgür, 31.10.2023, "Erdoğan İstanbul tarihinin en büyük mülkiyet gaspına hazırlanıyor", <https://www.gazeteduvar.com.tr/erdogan-istanbul-tarihinin-en-buyuk-mulkiyet-gaspina-hazirlaniyor-makale-1644909>

13 Melisa Gülbaş, 27.11.2023, „Hatay'da tapulara SMS ile el konuluyor: Mahallesinde yaşamak isteyen devlete para verecek“ <https://www.gercekgundem.com/siyaset/emsal-olursan-tum-turkiyede-yapacaklar-hatayda-tapulara-sms-ile-el-konuluyor-mahallesinde-yasamak-isteyen-devlete-para-verecek-442657>

VI.

“DÖNÜŞÜM PROJELERİNE” KARŞI, ADİL ve GÜÇLENDİRİCİ MEKANSAL YENİLEME

“Kentsel dönüşüm” kavramının, AKP döneminde çıkarılan yasalarda yazılan gerekçelerden türetilmiş genel ve teknik bir tanımı vardır. Buna göre, kentsel dönüşüm “yitirilen bir ekonomik aktivitenin yeniden geliştirilmesi ve canlandırılması, işlemeyen bir toplumsal fonksiyonun işler hale getirilmesi; ‘toplumsal dışlanma’ olan alanlarda, ‘toplumsal bütünleşme’nin sağlanması; çevresel kalitenin veya ekolojik dengenin kaybolduğu alanlarda, bu dengenin tekrar sağlanması olarak özetlenmektedir.

Kentsel alanın parçası olan ve problemlili olduğu iddia edilen mekanların sorunlarına (konut dayanıklılığı, afet riskleri, ulaşım, park yeri, yeşil alan, ekosistem restorasyonu, altyapı sorunları gibi) çözüm oluşturmak için geliştirilmiş bir “yeniden planlanma ve yapılaşma” uygulaması olarak lanse edilen dönüşüm projelerinin 20 yıllık bilançosu gerçeğin bambaşka olduğunu göstermiştir. Sağlıklı ve güvenli konut politikaları yerine, değişim değeri hesaplarından öteye geçemeyen, dönüşüm projeleriyle, Türkiye tarihinde görülmemiş ölçekte ve hummalı bir yık-yap-sat dönemi yaşanmıştır.

Dönüşüm uygulamaları, kentleşme uzmanlarının ve meslek odalarının eleştirilerine ve AKP’yle özdeşleşmiş olmasına rağmen, 2010lu yıllarda muhalif partilerce yönetilen kentlerde de iyi belediyeciliğin kriterine dönüşmüştür. Bu yüzden de kentlerdeki emlak sahibi burjuva-küçük burjuva geniş kesimlerin rant beklentisi içine girip evlerine, mahallelerine değişim değeri gözlükleriyle bakar hale geldiğini, söz konusu uygulamalara onay verdiklerini hatırd tutmak gerekir.

AKP’nin böyle bir politikaya sıkı sıkıya sarılması arkasındaki temel sos-

yo-politik dinamikse, bu büyük çaplı ve yoğun imar faaliyetlerinin kendi siyasi kadroları ve onların arkasındaki, KOBİ sahipleri, tarikatlar, müteahhitler, esnaflardan oluşan orta-küçük burjuva fraksiyonlarını zenginleştirmesini sağlayan en kolay ve karlı yatırım aracı olmasıdır. Bu kentleşme politikasının iktidara bir diğer büyük faydası, ücretli emekçiler de dahil geniş toplum kesimler arasında ipotekli konut kredisi sistemiyle uzun vadeli borçlanarak büyüyen rant pastasından pay alacağı umutları yaratmasıydı. İnşaat ve konut sektörlerine yurtdışından sağlanan ucuz döviz kredilerinin akıtılmasıyla, Rusya'dan İran'a, Katar'a kuzey-güney-doğusundaki bölge ülkelerinden gayrimenkul sektörlerine akan dövizlerin de etkisiyle güçlenen söz konusu dinamik, Türkiye'nin büyük kentlerini emlak fiyatları/kiralarındaki artış oranları açısından dünyanın zirvesine taşımıştır. Gelişen noktada, iktidarın kentsel dönüşüm parolasıyla sürdürdüğü buldozer kentleşme, pek çok yeni sosyal ve mekansal adaletsizliklere, sorunlara, direnişlere yol açmasının yanı sıra, 2018 sonrasında da düşük faiz-yüksek enflasyon politikasıyla ekonominin krize sokulup geniş emekçi sınıfların beş yıldır büyük geçinme ve barınma sorununun pençesinde kıvranmasını yol açan yoksullaştırıcı, mülksüzleştirici bir politikadır.

İktidarın dönüşüm politikasına nasıl bir alternatif geliştirebiliriz sorusuna yanıt olarak, ileride daha da inceltirilip olgunlaştırılmaya açık bir yaklaşım önermek gerektiğini de düşündük. Bu yaklaşımın afet riski olan yapıları ve bunların yoğunlaştığı alanları fiziki olarak afetlere karşı güvenli hale getirmenin yanı sıra, sosyal ve mekansal adaleti sağlamayı da amaçlayan bir kavrayışa sahip olması gerekir. Bu ikili görevi bir arada gerçekleştirmeyi amaçlayan bu yaklaşımı "adil ve güçlendirici mekansal yenileme" olarak tarifliyoruz.

Kentlerin doğal ve kültürel değerlerini daha fazla tüketmeden ve içinde yaşayan insanı yok saymadan sağlıklılaştırılmasını planlamak ve uygulamasını yönetmek, yönetimlerin en karmaşık, hassas ve çok boyutlu düşünülmesi gereken işlerinden biridir. Tüm karmaşık konularda olduğu gibi bunun da sosyalist bakışla yapılacak bir planlamayla aşılabileceği kanısındayız. Sosyalist planlamada her türlü mekansal yenileme, yeni kentsel alanların planlanmasından farklı olarak içinde insanların yaşadığı kentsel alanlar olduğu için planlama yaklaşım ve yöntemleri de farklı olacaktır.

Yaklaşımımızın temelinde, sosyal ve mekansal adaleti sağlamak ve yapı-

ları olası afetlere karşı güçlendirmek, dirençli hale getirmek olmalıdır. Bu nedenle savunduğumuz yeni yaklaşıma “adil ve güçlendirici mekansal yenileme” diyoruz. Bu yaklaşımın kentsel sağlıklaştırma planlaması geleneğinden beslenmekle birlikte, mekânsal planlamanın yanı sıra, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla haklar, katılım ve süreç planlamasını da kapsayan bütüncül planlama ve pratik uygulamalarla olgunlaşacağı kanısındayız.

Her şeyden önce “adil ve güçlendirici mekansal yenileme”ye ihtiyaç duyulan alanlarda, mülksüz ya da yoksullaştırılmış, çalışan ya da işsiz emekçi sınıflar yaşamaktadır. Yer seçimlerinin ekonomik, sınıfsal, sosyo-kültürel, etnik-yöresel veya tinsel nedenleri olabilecek mahalle sakinleri, yaşam alanlarındaki bu mekansal yenileme süreçlerinde hak ve söz sahibi olmalıdır. Fakat bu söz sahibi olmanın sağlıklı katılım ve özyönetimci bir işleyişe oturtulması, düzen partilerinden kent yöneticilerinin, yerel halkla bir takım yöre dernekleri, cemaat ve tarikatlar üzerinden kurduğu yoz patronaj ilişkilerine benzeme riskine karşı da sigorta olacaktır.

Kent dokusu içinde yeni alanlar açmak, bunun için kamulaştırmalar yapmak, yurttaşların mülkiyet haklarını sosyal yarar için askıya almak, yenden arsa spekülasyonuna konu olmaması için sosyo-mekansal adaletle, mekansal dirençliliği güçlendirmeyi esas alacak bu mekansal yenileme uygulamalarında kamuyla yerel halkın iş birliğini sağlayacak yeni bir kamusal otoritenin yaratılması da düşünülmelidir. Sosyal ve mekansal adaleti sağlayıp mekansal direnci güçlendirmeye dönük mekansal yenileme uygulamalarının başarısı, mülkiyeti ve rantı değil, barınma hakkını gözeten bir yaklaşım gözetmekle mümkün olacaktır. Satın aldığımız değil, kendi edimimizle kolektif olarak yarattığımız yaşam alanlarını tahayyül etmeye ve tasarlamaya başlamalıyız. Bunu yapabildiğimiz ölçüde yerel iktidarımızda bunları planlamaya başlamamız da daha kolay olacaktır. Diğer tür-lüsünün hem kültürel hem siyasi hegemonyayla yaşamlarımızı şekillendirdiğini görüyoruz.

VII.

KENTLEŞMENİN BİRİKİMİN KALDIRACINA DÖNÜŞMESİNE KARŞI MÜCADELELER

Sınıf, hem zenginle yoksul arasında toplumsal bir ilişkidir hem de iktisadi sömürü ve artık biriktirme sürecidir. Sürekli olarak yeniden üretilmesi gerekir¹⁴. Bu yeniden üretimin mekanı olan şehirler, bir artı ürünün toplumsal ve coğrafi olarak yoğunlaşmasından doğmuştur. Dolayısıyla kentleşme daima sınıfsal bir olgu olagelmıştır. Zira artı ürün bir yerden ve birileri üzerinden elde edilmiş, artı ürünün nasıl kullanılacağına denetimi de daima küçük bir grubun elinde olmuştur¹⁵. Kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla artı sermayenin emilmesi karanlık bir manzara arz ediyor. “Yaratıcı yıkım” yöntemiyle birbiri ardına gelen buldozer kentleşme evrelerinin hemen her zaman sınıfsal bir boyutu vardır. Zira süreçten ilk ve en fazla etkilenen çoğu kez yoksullar, yoksunlar ve siyasi iktidarın marjinalleştirdiği kesimler olmaktadır. Kısacası, mülksüzleştirme ve yerinden etme süreci, kapitalist kentsel süreçlerin çekirdeğini oluşturmaktadır (Harvey, 2013: 60)¹⁶. 1960’lı yıllarda Lefebvre, kentsel mekanın temelini oluşturan güç ilişkilerinin yeniden yapılandırılması ile kentsel mekanın kontrolünün sermaye ve devletten alınıp kentte yaşayanlara aktarılması hedefini kent hakkı tanımı ile ortaya koymuştur.

Düzenlenen ilk Dünya Sosyal Forumu’nda, kent hakkının küreselleşen kapitalizme karşı yurttaşların taleplerini çerçeveleyen bir üst başlık olarak kullanımı, dünya genelinde de kavrama olan ilgiyi artırdı. Ancak kavramın popülerleşmesi hem dünyada hem Türkiye’de için boşaltılmasına neden oldu ve devrimci özünden kopartılarak “kentlin olanaklarından faydalan-

14 Faulkner, N. (2012). Marksist Dünya Tarihi, (Çev. Tuncel Öncel), s. 42, Yordam Yayınları, İstanbul.

15 Harvey, D. (2013), Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru, (Çev. Ayşe Deniz Temiz), s. 45, Metis Yayınları, İstanbul.

16 Harvey, D. (2013), age, s. 58-60.

ma'ya indirgendir. Neoliberal politikanın bireyi kamusal alanın dışına iten, onu vergi veren, tüketen ve pasif bir seçmene konumlandıran davranışı, bireyin kent ile olan ilişkisini de hizmet alma ile sınırlamıştır. Kent Hakkı kavramı STK'ların, BM'nin metinlerinde geçmeye, anlamını kaybetmeye, devrimci özünden uzaklaşmaya başlamış; böylece insan haklarının yeni bir tezahürü ve alt başlığı olarak yeniden sunulmuş ve sistem içi bir iyileştirmeyi tarif eder hale gelmiştir. Dolayısıyla kent hakkı, üretim ilişkilerini silikleştirerek kentin yarattığı artı üründen bir pay düşürme çabasına dönüşmüş ve sınıfsal yörüngesinden çıkarılmıştır. Halbuki kent hakkı "bir isyan ve talep"i işaret eder.

Türkiye'de 60'lı yıllardan itibaren kentsel sosyal hareketlerin en önemli dinamiği gecekondu yıkımlarına karşı gecekondu sahiplerinin veya mahallelerin ortak direnişleri olmuştur. Fakat 2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesi ve yaşam alanlarına müdahale eden kentsel dönüşüm politikaları, mücadele etmeye kararlı yeni direniş hareketlerinin oluşmasına toplumsal ve politik zemini hazırlamıştır. Kentsel mekanlar seçkinlerin elinde değerli bir metaya dönüştürülmekte, oralarda yaşayan yoksul insanlar mülksüzleştirme ve yerinden edilme tehdidi ile ödemeyecekleri bir borç altına sokulmakta; ya satarak terk etme ya da mekana sahip çıkarak kentsel hareketlerin bir bileşeni olmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan kentsel hareketlere baktığımızda daha çok yerel inisiyatiflerin öne çıktığı, bazı hareketlerin kiteselleştiğini bazılarının ise tekil örnekler olarak kalarak yalnızca yerel çözümler ürettiğini ve dolayısıyla sönmümlendiğini görüyoruz. Fakat iktidarın kentsel mekana saldırısındaki pervasızlık, bizi 2013 yılında Türkiye tarihinin en kitlesel direnişine götürmüştür.

Öncelikle "kentsel dönüşüm" mahallelerinde ortaya çıkan direnişler, İstanbul'da Mahalle Dernekleri'nin kuruluşuna, Sulukule direnişine, Emek Sineması'nın kapatılma kararıyla Emek Mücadelesine, müştereklerimize olan saldırılarla Validebağ Korusu mücadelesinin örgütlenmesine doğru çeşitlenmiştir. Bazı hareketlerin toplumsallaşarak diğer direniş alanlarına verdiği desteklerle bunların yerel hareketlerden çıktığı ve politik bir yörüngeye girdiği söylenebilir. Ancak tüm bu süreç, Gezi Parkı Direnişinde kendine ortak zemin bulmuş, yakın tarihimizin en büyük isyanını açığa çıkarmıştır. 2019'da İstanbul'da gerçekleşen Avrupa Sosyal Forumu ile beraber, tüm bu hareketlerin "kent hakkı" talebinde ortaklaştığı söylenmiştir.

Ancak bu hareketlerin toplumsallaştırılması, ekonomik taleplerin yanında ortak politik talepler çevresinde bir araya getirilmesi ve en nihayetinde kent hakkı kavramının ilk amacına dönülmesi ihtiyacı vardır. Bu eylem, temsili demokrasinin araçları ile değil, doğrudan emekçilerin, kadınların, çocukların, göçmenlerin inisiyatifleriyle gerçekleştirilmelidir. Harvey: *“Bütün bunlar uyum içinde bir muhalefet olarak demokratik bir şekilde bir araya gelmeli ve aynı zamanda, insanların iyiliği için, başka bir kentin, başka bir siyasi sistemin ve son kertede üretimi, dağıtımı ve tüketimi başka bir şekilde organize etmenin nasıl bir şey olacağını özgürce tahayyül etmelidirler”* diyerek kavramın politikleşmesi sürecinde “nasıl” sorusuna getirilebilecek cevapları özetler.

Bazı yerel ve küçük ölçekli direnişlerin deneyimlerinden öğrenerek, bireyin yalnızca kendi “kent hakkı”nı iddia etme yanılgısından kurtulmamız gerekir. Sermayenin saldırısının odağı olan mahallenin “kent hakkı” kavramı bağlamında örgütlenmesi, öz yönetim modeli kurulması ve kent ölçeğinde birbirine eklenmesi hedeflenmelidir. Böylelikle aşağıdan yukarıya merkezleşen ve emekten yana bir muhalefet örgütlenmelidir. Kavramın hem bugünümüzü şekillendirmek için bize alan açtığı hem de geleceği tahayyül etmek için radikal bir yaklaşım sunduğu unutulmamalıdır. Yalnızca gelecek tahayyülüne odaklanıldığında, gündelik hayatın değiştirme potansiyelinin önemi gözden kaçmaktadır. Kent hakkının yeni bir tür kentsel siyaset imkanı olduğu, ancak bunun kentlerin çeper alanlarındaki (hinterlandındaki) köy ve kasabaları da kapsayacak şekilde düşünülmesi gerektiğini de savunan kolektifimiz; kentleşme ve yerel yönetim literatüründeki pek çok kavramın masaya yatırılmaya muhtaç olduğunu düşünmektedir. Metnimiz bağlamında söz konusu kavramsal tartışmaya girişi ve bunun ön çıktılarını metnimizin sonundaki EK 1’de bulabilirsiniz.

Yıllardır kabul görmüş ve bizlere dayatılan kavramları kabul etmediğimiz gibi, hakim siyaset tarzlarını da kabul etmeyecek; emekten yana bir sosyal kurtuluş ve yeniden kuruluş politikası inşa edeceğiz. Bunu yaparken geçmişin deneyimlerinden ilham alıyor olsak da plan, program ve uygulamalarımızı günümüzün koşullarıyla harmanlayarak yenileyeceğiz. Bu anlamda, sözü Lefebvre’nin; *“Zorunluluğu su götürmez olan analitik bir şehir bilimi günümüzde taslak halindedir. Henüz hazırlık aşamasındaki kavramlar ve teoriler, ancak oluşum halindeki kent gerçeğiyle, kent toplumunun praksiyle (toplumsal pratiğiyle) birlikte gelişim gösterebilirler. Ufku tıkayan,*

*bilgiyi ve eylemi darboğaza sokan ideolojiler ve pratiklerin aşılması günümüzde hiç kolay değildir.*¹⁷ dediği noktadan alacak; emekçilerin, işçilerin, kadınların, LGBTİ+'ların, göçmenlerin ve toplumun ezilmiş tüm kesimlerinin deneyim ve mücadelelerini toplumsallaştıracacağız. Eşitlik ve özgürleşme taleplerini odağına alan toplumsal praksisimiz, ilhamını, Marksizmin özgürlüğü insanın kendini gerçekleştirmesi olarak ele alan mantığı doğrultusunda, komünizmin farklılıkların uygarlığı olacağı kabulünden almaktadır. Böyle bir genel yaklaşım ışığında teori ve eylemimizi, kapitalist sistemin ve kavramlarının boyunduruğundan kurtararak, örgütlü gücümüzle "hiç kolay olmayanı" mümkün kılacak şekilde tarihi yeniden yazacağız.

17 Henri Lefebvre (2016) Şehir Hakkı, çev. Işık Ergüden, Sel Yayınları.

VIII

TEHDİT ALTINDAKİ VARLIKLARIMIZ: KAMUSAL ALANLAR, DOĞAL VE KÜLTÜREL DEĞERLER

Son yirmi yılda, tarihi kültür varlıklarının “kime ait” olduğu konusu, AKP iktidarı tarafından farklı tarihsel referansların fiziksel temsillerinin kent mekanında öne çıkarılmasıyla yeniden tanımlanmıştır. 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile tarihi ve kültürel alanların özel sektöre kiralanmasına, tarihi ve kültürel varlıkların “restorasyon”undan geriye bayağı kopyalarının kalmasına, kimi yerlerde kentsel dönüşüm projelerine açılmasına ve söz konusu alanlarda ikamet eden yerlilerin acele kamulaştırmalarla yerinden edilmesine yasal zemin oluşturmuştur. Ticari kullanıma açılan bu alanlarda esas alınan kriter, korumadan ziyade mülk sahipleri, müteahhit firmalar ve ticari girişimcilerin çıkarları olmuştur. Başka bir ifadeyle, Saray Rejimi tarafından bu alanlardaki kamu arazileri ve hukuksuz kamulaştırmalarla elde edilen parseller, yandaş müteahhitlere ihale edilen “dönüşüm projeleri” ile yandaş ve yüksek gelir gruplarına, konut ve ticari alanlar olarak pazarlanmıştır. İstanbul’da Sulukule, Fener-Balat, Tarlabası projelerinin, Ankara’da AOC’nin, 19 Mayıs Stadı’nın, ODTÜ Ormanı’nın, Saraçoğlu Mahallesi’nin tahribi ve talanı, rant odaklı dönüşüm projelerine başlıca örneklerdir. Yasaya uydurulmuş bu haksız uygulamalar, anılan kentlerde üretilen değerlerin belli burjuva kesimlere aktarılmasını sağlarken kenti kendi arzuladığı biçim ve yönde düzenleme hakkını da ücreti mukabilinde, alınıp satılan bir metaya dönüştürmüştür.

AKP iktidarı döneminde ayrıca, kentsel alan dışı ya da çeperindeki kadim Anadolu ve Kuzey Mezopotamya medeniyetlerinden kalan binlerce yıllık tarihi-kültürel pek çok ortak zenginliklerimiz de ya satış-kiralama gibi yöntemlerle burjuva girişimcilere kar kapısı yapılmış ya da Alliano ve Ha-

sankeyf örneklerinde olduğu gibi baraj, enerji vb. gibi büyük sermayedarların çıkarına yatırım için tümünden yok edilmiştir. Ülkenin tarihi ve kültürel varlıkları, iktidar sahiplerince seçilmiş bazı kapitalistlerin ihya edildiği mega altyapı projeleri, yüksek kentsel rant iştahıyla gelişen hızlı yapılaşma, turistik tesis yapımları gibi nedenlerle her geçen gün ağırlaşan bir yıkım tehlikesi altındadır. Bunun yanında, toplumun kamusal belleği olan ve her yurttaşın üzerinde kullanım hakkına sahip olduğu meydanlar, sahiller, parklar ve diğer kamusal alanlar gasp edilmekte, doğrudan ya da dolaylı yollarla özelleştirilmektedir.

Bu uygulamalara karşı toplumun tarihi ve kültürel değerlerini koruyacak düzenlemeler için yürütülen mücadelelere duyulan ihtiyaç daha da artmıştır. Bu doğrultuda, tarihi-kültürel değerleri koruma bilincinin güçlendirilmesi, yaşatarak korumaya ilişkin yaygın eğitimler verilmesi gereklidir. Ayrıca tarihi ve kültürel mirasın korunması ve idaresiyle yetkili özerk kamu tüzel kişilikleri oluşturulması, bu anlamda koruma kurullarının yetkileri arttırılarak sermayenin olduğu kadar merkezi-yerel siyasi iktidarların ta-sallutundan da kurtarılması hedeflenmelidir.

Kentsel kamusal alanlar

Kentlerin bileşenleri, mekanlar sadece boşluklar, duvarlar, binalar, yeşil alanlarla açıklanamaz ve tanımlanamaz. Fiziksel olarak elbette onlar, boşluklar ve doluluklardır. Ancak yüklendikleri anlamlar toplumların yarattığı sosyal, ideolojik, ekonomik, kültürel yaşamlarının mekansal ihtiyaç ve araçlarıdır. Kentsel kamusal alanlar, sokaklar, caddeler, meydanlar, açık-yeşil alanlar, kıyılar, dereler, meralar, vb. gibi toplumun her kesimine açık, tüm yurttaşların eşit söz hakkının olduğu alanlardır. Buralar aynı zamanda, iktidarın toplum üzerindeki gücünü, iktidarını, otoritesini ve etkisini en fazla göstermek istediği alanlardır. İktidar, toplum üzerindeki gücünü bu alanlarda mekanı kullanarak gerçekleştirmek ister. Ondandır ki 1 Mayıs'larda Taksim Meydanı kapatılmak istenir. 8 Mart'ta kadınların İstiklal Caddesi yürüyüşü, Cumartesi Annelerinin Galatasaray Lisesi önünde buluşması her hafta hukuksuzca engellenmeye çalışılır. Ya da halka ait olan kıyıları, halka sorulmadan turizm adı altında yatların yanaşacağı marinalara, AVM'lere, gürültü kirliliğine sebep olan ticari işletmelere, şezlongculara vb. tahsis edilir. Kentsel kamusal alanların, kent ve yaşayanları için ortak belleği de temsil ettiği düşünüldüğünde, bu alanların kolluk güçleriyle

kapatılması veyahut kullanım hakkının sermaye lehine sınırlandırılması aynı zamanda toplumsal kolektif hafızanın da hasar görmesi anlamına gelmektedir.

Sokaklar ve caddelerin kentsel kamusal alanlar olarak değerlendirilmesi öncelikli olarak üzerinde dizilmiş ticaret işletmelerle birlikte söz konusu olmuştur. Günümüzde daha çok bizi bir yerden bir yere ulaştıran ara ağlar olarak kullandığımız bu akslar, üzerindeki ticaret noktaları ile sadece yürüyüp geçilen yollar olmaktan çok, karşılaşma noktalarını barındıran ara damarlar olmuşlardır. Caddeler, ticari faaliyetlerin olduğu kadar, kent ayaklanmalarının da mekanı olurlar. Fransız Devrimi sırasında etkili biçimde kullanılan sokaklar, daha sonraları iktidarın mekansal müdahalesine konu olmuş; bu kentsel müdahale şehircilikte yeni bir dönem açmıştır. Fransız Devrimi sırasında askeri birliklerin geçmesine el vermeyen dar sokaklar, aynı zamanda isyancılar için de korunaklı mevziler olmuştur. Bu sokaklar, sokaktakiler için olmaktan çıkarılmış, genişletilmiş, bulvarlaştırılmış ve taşitlar için yollar haline getirilmiştir.

Modern kentlerde sokaklar/caddeler salt bir tüketim ve seyahat mekanı olmaktan çıkmış, bir toplumsallaşma mekanına dönüşmüştür. Günümüzde yaya bölgelerine dönüştürülmüş İstanbul'da İstiklal Caddesi, Ankara'da Sakarya Caddesi, İzmir'de Kıbrıs Şehitleri Caddesi bu durumun en bilinen örnekleridir.

İktidar, bu mekanları kendi güç tesisi için kullanmakta, caddelerdeki karşılaşma, hak arama, sesini duyurma imkanlarını yok etmeye çalışmaktadır. Caddelerin insansızlaştırılmasını, bu yönde mekansal düzenlemelerin yapılmasını denemektedir. Yaşayanların bir şey hissetmedikleri, uyarıcı özelliği kalmamış nötr sokaklar yaratarak birbirine yabancı kümelerin karşılaşmaları imkansızlaştırılmaktadır. Zengin-fakir, siyah-beyaz, yerli-yabancı gibi kutupları yaratarak, birbirinden uzaklarda konumlandırarak caddelerin de bu ayrımın çizgileri olması hedeflenmektedir. Sokaklar insansızlaştırılmıyorsa, tersinden bir yöntem olarak da kentlerin sokaksızlaştırılması amaçlanmaktadır. Örneğin bitmeyen battı-çıkıntılarla Ankara, yürümenin güçleştiği, kesintili bir araç kenti haline getirilmiştir.

Öte yandan kentsel kamusal alan imgesinin en belirgin olduğu ve kentlere kimliğini kazandıran alanlar, meydanlardır. Sokakların ve caddelerin kavuştuğu, sınırları belli, kamusal alanlardır. Meydanlar, oluştukları kentin

kültürünü ve ortaya çıktıkları zaman diliminin izlerini taşırlar. Birbirlerine benzemeleri değil, var oldukları kentin özgünlüğünü taşıdıkları için değerlidirler. Tarih boyunca farklı amaçlar ve biçimsel özelliklerle oluşan meydanların önemli ortak özelliği, toplumların kolektif belleğini oluşturmadaki anlamıdır. Meydanlarda gerçekleşen toplumsal ayaklanmalar, kutlamalar, acılar, törenler ve hak arayışları toplumun ve mekanın hafızasına kazınır. Aynı zamanda, meydanlar farklılıkların karşılaşma alanlarıdır. Bu karşılaşmalar kentli toplumun dinamizmini ifade eder. Meydanlar özelinde de değerlendirilebileceği üzere, kentsel kamusal alanlar, fiziksel, sosyal ve görsel olarak erişilebilir olmalıdır. Bu erişilebilirliğin anlamı, kentsel kamusal alan olarak meydanların sadece bir boşluk mekan olması değil, ona anlamını katacak toplulukların içerisinde var olması gerekliliğindedir.

Kentsel kamusal alanlara erişimde eşitsizlikler

Kentsel kamusal alanlara erişimde toplumsal cinsiyet, çocuk, yaşlı ve engelli olma hali gibi durumların yarattığı eşitsizliklere dair farkındalık son yıllarda artmıştır. Kabullenilmiş toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadınların kenti kullanım biçimleri hem erkeklerden hem de kadınların kendi içinde farklılık göstermektedir. Erkekler için temel hareketlilik biçimi ev-iş arası iken kadınlar ev-iş arasındakinin yanında, yükledikleri bakım emeği nedeniyle kreş, okul, kurs gibi ek hareket örüntülerinin de yükünü çekmektedir¹⁸. İBB BELBİM verilerine dayanarak yapılan analizlere göre, Aralık 2020 içinde yapılan toplam yolculukların %64'ü erkekler, %36'sı ise kadınlar tarafından gerçekleştirilmiş; söz konusu yolculukların saatlere göre dağılımları incelendiğinde ise her saat aralığında erkek yolcuların geçiş sayısının kadınlardan çok daha fazla olduğu gözlenmiştir¹⁹. Cinsiyetlerin kendi içinde yolculuk oranlarına bakıldığında kadınların saat 08.00 ve 18.00 saatleri arasında yani gündüz saatlerinde toplu taşımayı daha yoğun kullandıkları, sabah erken ve gece geç saatlerde bu oranın, erkeklere kıyasla düştüğü görülmektedir. Kamusal alanda bulunma hali ve güvenlik kaygısı, cinsiyet temelinde görünür bir etki yaratmaktadır.

Çocuk dostu şehir kavramında yer alan çocuk dostu sokaklarda, çocuklar "emniyetli ve korunmalı olmalı, yürüyebilmeli, bisiklet kullanabilmeli, sokağı tüm genişliği ile kullanabilmeli, eğlenebilmeli, aktif bir şekilde oy-

18 Kern, L. (2019). Feminist Şehir. (B. Sümer, Çev.). İstanbul: Sel.

19 İPA İstatistik Ofisi Ulaşım İstatistikleri, Ocak 2021.

nayabilmelidir"²⁰. Okul öncesi çocuklarla yapılmış çalışmada çocuklar iyi bir kenti sokağa çıkabildikleri, çeşitli güzergâhların olduğu ve kendilerini toplumun bir parçası olarak hissederek sosyalleşebildikleri güvenli bir yer biçimde betimlemişlerdir²¹. Şehir Dedektifi İnisyatifi tarafından 2020 yılı Aralık ayı içinde gerçekleştirilen *Erişilebilir Ulaşım: Toplu Ulaşımında Çocuk Çalıştayı* sonucunda, toplu ulaşım planlamasının çocukların ihtiyaçları göz önünde bulundurulmadan gerçekleştirildiği, çocukların ve ergenlerin yetişkinler tarafından geleneksel yaklaşımlarla (yer verme, sessiz olmaları vb.) baskılandığı tespit edilmiştir.

Öte yandan yaşlı bireylerin büyük kısmının eşleriyle birlikte kendi evlerinde yaşamakta olduğu, bunlardan bir kısmının evine düzenli aralıklarla bakım hizmeti verenlerin ve/veya çocukların, aile yakınlarının bakım sağlamaya geldikleri görülmektedir. Çiftlerden birinin vefat etmesi durumunda, yaşlı bireyler, özellikle yaşlı kadınlar çocuklarının yanına yerleşmekte, yalnız kalan yaşlı erkeklerin bazılarıysa çocukları veya yakınları tarafından bir huzurevine ya da bakımevine yerleştirilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, bireylerin yaşadıkları kentlerde aktif ve sağlıklı bir şekilde yaşlanmalarını sağlamak amacıyla "Yaşlı Dostu Toplum" kavramından yola çıkarak geliştirdiği "Yaşlı Dostu Kent" çalışmalarına 2005 yılında başlamıştır. Yaşlı dostu kent anlayışının altını çizdiği konulardan bir tanesi, sağlık hizmetlerinin erişilebilir olması ve yaşlıların ihtiyaçlarına göre çeşitlilik (önleyici, koruyucu, tedavi edici, rehabilite edici) sergileyebilmesidir²². Aynı zamanda bu anlayışta, evde bakım hizmeti ihtiyacı duyanlara bu hizmetin sunulması, evde tek başına yaşamını sürdürmekte güçlük çeken yaşlı bireyler için de kurumsal bakım olanaklarının erişilebilir olmasının önemine değinilmektedir. Yaşlı dostu kent perspektifi yaşlıların kendi alıştıkları ortamlarda yaşamlarını sürdürebilmelerini amaçlamaktadır. Yaşlıların bu şekilde kendilerini daha güvende hissedeceği ve bağımsız bir şekilde yaşamlarını sürdürebilecekleri düşünülmektedir. Yaşlı dostu kent anlayışında yaşlı bireylerin kentsel kamusal mekana erişim, sosyal hayata katılımı ve yaşamlarını bağımsız bir şekilde sürdürebilmeleri aktif ulaşım (active transportation)

20 UNICEF. (2004). Building Child Friendly Cities A Framework for Action. Florence: UNICEF Innocenti, International Secretariat for Child Friendly Cities, <http://www.unicef.de/blob/23352/ad5bb58279edc5326ee6df29d5357933/-building-child-friendly-cities—a-framework-for-action—data.pdf>

21 Ergler, C., Smith, K., Kotsanas, C. & Hutchinson, C. (2015) What makes a good city in pre-schoolers' eyes? Findings from participatory planning projects in Australia and New Zealand. *Journal of Urban Design*, 20(4), pp. 461–478.

22 World Health Organisation (2007). Global age-friendly cities: A guide. Geneva: WHOion. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43755/9789241547307_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

kavramı ve şehirlerin, mahallelerin mümkün olduğunca yürünebilir ve bisiklete binilebilir bir hale getirilmesidir.

Son olarak, engellilerle ilgili yapılan araştırmaların çok kısıtlı olduğu vurgulanmalıdır. TÜİK'in Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması²³ kapsamında, kayıtlı olan engelli bireylerin yaşadıkları yerdeki fiziksel çevre düzenlemelerinin engelli bireylerin kullanımına uygun olup olmadığı hakkındaki düşüncelerine göre fiziksel çevre açısından en çok sorun yaşanan mekan kaldırım, yaya yolu ve yaya geçidi olmuştur. Diğer öne çıkan cevaplar ise oturulan bina ve bina içi hareketliliğidir. Yapılan araştırmada; kamu binaları, postane ve banka gibi yerler de fiziki koşulları açısından engelli bireylere uygun olmayan mekanlar olarak ortaya çıkmıştır. Engelli bireyler; tatil yerleri, oteller, sinema tiyatro gibi eğlence ve kültür mekanları ve spor tesislerinin yaşam şartlarına uygun olup olmadığı sorulduğunda, %50-60 oranında "fikrim yok" demektedirler. Bu cevaplar doğrultusunda, özellikle tatil yerleri, oteller, sinema tiyatro gibi eğlence ve kültür mekanları ve spor tesislerinin evrensel tasarım ilkelerine göre tasarlanmaması sebebiyle engellilerin çoğunun bu mekanlarda hiç bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Doğal müşterekler:

Kıyılar, ormanlar, akarsular, meralar, milli parklar

3621 Sayılı Kıyı Kanunu'nun 5. Maddesi ülkemizdeki kıyıların kamusallığına dair hükmünü şöyle açıklar: "*Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Kıyılar, herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açıktır. Kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.*" Kıyılar, önemli (kentsel ya da kırsal) kamusal alanlardır. Toplumun her bireyinin üzerinde hakkı olduğu müşterek alanlardır. Ancak sahiller/plajlar, özellikle son yıllarda, turistik tesisler tarafından halkın erişimine kapatılan alanlar haline gelmiştir. Kıyı Kanunu'nun 6. Maddesi'ne göre "herkesin eşit ve serbestlikle yararlanmasına açık olması" gereken sahillere/plajlara erişim, ücretli biletle olmakta; Kanun çok açık olmasına rağmen bu duruma dair kamusal alan savunması sadece yerel halk tarafından dile getirilmektedir.

Kıyıların ve kıyı kenar çizgisinin korunması, aynı zamanda coğrafi dokunulmazlıklar açısından da önemlidir. Deniz ve karanın ilişkisinde, kıyı kenar

23 TÜİK (2010). Özürlülerin Sorun Ve Beklentileri Araştırması. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ozurlulerin-Sorun-ve-Beklentileri-Arastirmasi-2010-6370>

çizgisi aynı zamanda deniz canlıları için yaşam alanı anlamına gelmektedir. Binlerce yıllık coğrafi evrimin sonucu olarak kıyıları, günümüzde daha da hassaslaşan ekolojik dengelerin korunması için gerekli alanlarından birisidir. Buna en büyük darbe dolgu alanlardan gelmektedir. Dolgu alanları, rekreasyon alanı, havalimanı, otoyol gibi “kamu yararı” projeleri olarak adlandırılarak meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Kıyı Kanunu, kıyılarda herkesin eşit yararlanma hakkı olduğunu söylemekte; buralarda hiçbir yapının yapılamayacağını, engeller oluşturulamayacağını, kıyılara moloz gibi malzemelerin dökülemeyeceğini belirtmektedir. Ancak ek fıkralarla bu koruma yasasını aynı zamanda tırpanlamaktadır. Örneğin kruvaziyer ve yat limanlarının yapılabileceği yönünde 2005 yılında kabul edilen bir ek fıkra, Galataport’un önünü açmıştır. Yine 2017 yılında eklenen ek bir fıkra Trabzon, Rize, Zonguldak illerinde, cumhurbaşkanlığına alınacak kamu yararı doğrultusunda kurulacak sağlık tesisleri yapılabilir diyerek adrese teslim olmak üzere, Trabzon Şehir Hastanesi’nin dolgu alanda yapılmasının yasal zeminini hazırlamıştır. 2020 yılında eklenen bir başka ek fıkra ile bu alanlara millet bahçeleri yapılmasına da yasal zemin sağlanmıştır.

Diğer taraftan yeşil alanlar ve parklar, kentli açısından hem sağlıklı çevrede yaşam hem de kentsel çeşitliliğin görülebildiği alanlardır. Ülkemizdeki kentlerin inşaat ve beton odaklı seyri nedeniyle, kentlerde yaşayan kişi başına düşen yeşil alan miktarı oranı oldukça düşüktür. 2020 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı da İstanbul’daki kişi başına düşen yeşil alan miktarını 7-8 metrekare olarak açıklamıştır. Bu miktarı artırmak için otoyol kenarlarına yeşil alanlar(!) yapılmaktadır. Oysa yaya erişiminin olanaksız olduğu bu otoyol kenarları aktif yeşil alan kapsamına alınmamalıdır. Parklar ve yeşil alanlar, tıpkı meydanlarda olduğu gibi, erişilebilirlik ve kentsel kamusal alan olma vasıfları nedeniyle çok önemlidir. Bu nedenle kentte tek bir “kent parkı” yapmak değil, herkesin erişebildiği ve kullanabildiği biçimlerde her mahallede açık yeşil alan niteliğinde geniş parklar tasarlanmalıdır. Ayrıca parkların ve yeşil alanların, afetler anında ve sonrasında, toplanma alanları olacağı düşünülerek kamusal vasıflarının bir koruma statüsü anlamına geldiği de düşünülmelidir.

Bu bağlamda 2018 yılında Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın 2018 seçim beyannamesinde duyurduğu “millet bahçesi” ve “millet kıraathaneleri” pro-

jelerinin belirli bir türde kamusal alan yaratma çabası olduğu atlanmamalıdır. Millet Bahçesi projesi, AKP iktidarının beton karakterinin kendi cenahı tarafından da eleştirildiği, pek çok büyük kentsel dönüşüm projesinin başarısız olduğu ve inşaat krizinin yaklaştığı bir dönemde açıklanmıştır. Tayyip Erdoğan'ın 2017 yılında "biz bu şehre ihanet ettik, hala da ediyoruz" açıklaması sonrasında seçim beyannamesine giren millet bahçeleri, 2020 yılı Cumhurbaşkanlığı yıllık bütçe programında 81 ilde 2023 yılına kadar 81 milyon metrekare yapılacağı ilanı ile bulunmuştur. 2021 yılı itibarıyla bu hedefin henüz çeyreği yapılmıştır. Millet bahçeleri çalışmaları, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ ve belediyelerin finansmanı ile yürütülmekte; bu çerçevede yandaşlar için yeni bir ihale kanalı açılmaktadır.

Tektipleşen tasarımlar ve büyük sert zemin alanlarıyla tarihi kentsel alanlarda hayata geçirilen ya da projeleri yansıyan millet bahçeleri, kentsel hafızaya dair bir kimlik taşımamaktadır. Millet bahçelerinin yeni bir kamusal alan yaratma çabasının başında, kontrollü, denetimli, gözetimli bir kamusal alan tarifi gelmektedir. Millet bahçelerinde kullanıcı olarak tüm kent yaşayanları ve onların karşılaşma olanakları hedeflenmemektedir. Denetimli bir kamusal alan kullanımı bu karşılaşmaların önüne geçmek için kullanılmaktadır. Neredeyse tüm millet bahçelerinin içinde cami inşa edilmektedir. Hatta bu durum bahçe içinde camiden daha çok, caminin bahçesi olarak kamusal alan uygulaması olmaktadır. Osmanlı dönemi kamusal alan mekanı olarak cami avlusu mekan kurgusu yeniden yaratılmaya çalışılmaktadır.

Kent içerisinde yer alan dere, akarsu, sulak alan ve nehir varlığı, 1940'lı yıllardan itibaren üzerinin kapatılması, kurutulması ya da dere ıslah çalışmaları ile geçirimsiz beton kanallar içerisine alınarak işlevsizleşmiştir. Yıllar içerisinde bu uygulamalar ile kent içerisindeki geçirimsiz yüzey oranı artmıştır. Bu sebeple de yağış rejimini düzensiz hale getiren iklim krizinin yıkıcı sonuçlarını gidermek güçleşmektedir. Kent içerisinde ve kent periferisinde yer alan su havzalarının, yeraltı sularını besleyen mekaniklerini çalıştırmak ve onarmak gerekmektedir. Son 50 yılda kentler içerisindeki suyla sağlıklı biçimde ilişkilenelememiş yönetsel karnenin, peyzaj öğelerinin restorasyonunu sağlayacak uygulamalarla düzeltilmesi gerekmektedir. Bunun yanında kente sınırı olan meralar, en az su havzaları kadar önem ihtiva etmektedir. Meralar ve açık kent toprakları, ekosisteme ait gen bankaları niteliğindedir ve korunarak geliştirilmelidir.

Kentsel Alanlar Olarak Tarihi-Kültürel Değerler ve Korunması

Kentsel kamusal alanlar şüphesiz ki tarihsel kültürel değer atfedilen bölgeleri de kapsamaktadır. Kentsel kamusal alanların kullanımı, planlaması, yeni yapılaşmanın tasarlanması ve denetlenmesi konuları, Türkiye'nin hemen her kenti için, tarihi alan ve yapılarla ilgili çalışma ve uygulamaları da içermek durumundadır. Dahası bu alan ve yapıların kent içindeki varlığı, kendine özgü değerlendirme, kullanım, koruma, yenileme, yeniden işlevlendirme, çevresiyle ilişkilendirme gibi kriterlerin tanımlanmasını ve kurallı uygulanmasını zorunlu kılar.

Tarihsel, kültürel ve sanatsal açıdan değerli varlıkların, sit alanlarının, hatta müze içeriklerinin korun(a)maması, çalınıp yağmalanması, taklitleriyle değiştirilmesi, özel mülkiyete geçirilmesi gibi sorunlar örnekleriyle biliniyor. Bunun yanında, kentsel çevre bağlamında belirli bir geçmişe sahip her bölge ya da yapının korunması, yaşatılması teknik olarak olanaklı değildir, anlamlı da olamaz. 'Tarihsel anlamı ve önemi olan'ın belirli kriterler doğrultusunda tanımlanması ve korunarak yaşatılması gerekir.

Marksist tarihçi Eric J. Hobsbawm'ın *Tarih Üzerine*²⁴ adlı eserinde belirttiği üzere: "... resmi düzeyde 'geçmiş' diye tanımlanan olgu, hatırlanan ya da hatırlanabilecek sonsuz sayıdaki seçenek içinden yapılan tek bir seçimdir ve öyle olmak zorundadır." Burada tarihsel, kültürel, sanatsal varlıkların değerlendirme sonucunda tanımlanması sorunu ile karşılaşılıyor. Hem "resmileşmiş toplumsal geçmiş" in günümüze kadar biçimlenmiş içeriği ve hem de mevcut kurumların, koruma kurullarının işlevlerini yerine getirirken kapitalist kent gelişim süreçlerinden ve sermayenin çıkarlarından bağımsızlığı tartışmalıdır. Bu durum değerlendirme kriterlerinin ve kararlarının karmaşıklığını arttırır.

Türkiye kentlerinde son 20 yılda hızlanan ranta dayalı yapılaşmayla gerçekleşen büyük alt-üst oluştan kültürel varlıklar, tarihsel yapı ve alanlar da payını fazlasıyla almıştır. Yanı sıra, kentleri birer şantiyeye ve müteahhitleri de onun muzaffer komutanları yapan yoğun ve hızlı yapılaşma bilimsel olmayan restorasyon, kuralsız yeni ekler, yanlış kullanım, kaza süsü verilmiş yangınlarla yok etme gibi sorunlarla da daha sık karşılaşılır olmuştur.

24 Eric J. Hobsbawm, 2009, *Tarih Üzerine*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı.

David Harvey, *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu* (2015)²⁵ kitabının 'Eşitsiz Coğrafi Gelişmeler ve Mekanın Üretimi' bölümünde, kentin belirli bölgelerinde yoğunlaşma, yığılma, merkezileşme sonucunda maliyetlerin giderek yükseldiğini, kapitalistlerin işlerini yürütmek için başka mekanlara yönelindiklerini anlatır. "Eskinin yıkılması ve yerine yeni kentsel peyzajın inşa edilmesi de sermayenin zorunlu etkinliklerinden biridir" der.

Kapitalist kentleşmenin bir gereği ve sonucu olarak tarihsel anlamı ve önemi olan kentsel bölge ve yapıların korunmaması (koruma anlayışının olmaması ya da çarpıklığı) ve dahası bu varlıkların inşaat ve rant istismar alanları haline getirilmesi, karşı karşıya kalınan en kapsamlı sorun durumdadır. İstanbul ve başka kentlerde bununla ilgili çok sayıda örnek söz konusudur. Bu nedenle kentsel gelişmenin önemli bir parçası olan tarihi çevre değerlendirilmesinin, yeni bir kentsel peyzaj oluşturulmasının bir sermaye etkinliği olarak değil, bütüncül bir kent planlama anlayışı içerisinde uzman kişi ve kurumlarca yürütülen uygulamalar halinde yapılması gereklidir.

25 David Harvey, 2015, *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu*, çev. Esin Soğançılar, Sel Yayınları.

IX.

HEDEFLER VE POLİTİKALAR/UYGULAMA ARAÇLARI

9.1. YEREL YÖNETİMLER DÜZLEMİNDE

Çalışma Grubu üyemiz Ali Ekber Doğan'ın kaleme aldığı "Sosyalist Belediyecilik Anlayışı ve Devraldığımız Tarihsel Birikim" başlıklı bölüme de TİP'in yerel yönetimler politikasına katkı sunacağı düşüncesiyle metnimizin sonunda EK 2'de yer verilmiştir.

HEDEFLER

1. 7'den 70'e yerel halkı siyasi-sosyal-kültürel-sportif faaliyetler dolayımından her semtte kurulacak bir dizi yeni dernek, kulüp, inisiyatif, halk okulu vb. kolektiflerin aktif üyeleri kılarak **yerel toplumu sosyalizm mücadelesinde örgütlü ve bilinçli bir güce dönüştürmek.**
2. Kapitalist düzen güçlerinin geçmişte kalmış başarısız bir ütopya diye damgaladığı eşit-özgür toplum özlemimizi, buna dönük **amaç, ilke, tahayyül ve değerlerimizi toplumun en geniş kesimlerine benimsetmek ve sosyalist kuşaklar yetiştirmek;**
3. Belediyelerin mal-hizmet üretimi süreçlerinin planlanması ve karar süreçlerinde, egemen burjuva iktidar ilişkilerinin kuluçka makineleri olan teknokrasiyle bürokrasi yerine, halkın sözü ve iradesini ortaya koymasını sağlayacak öz yönetimci bir anlayışla **belediyeyi halkla birlikte yönetmek;**
4. Sosyal ve mekânsal adaletin gözetildiği, yani sınıflar ve mahalleler arası farkların yerel yönetim yetki ve olanakları ölçüsünde azaltılması için, **kaynak kullanımında yoksul-emekçi sınıfların kentsel yaşam maliyetlerini düşürecek ve mahallelerini güzelleştirecek kamusal mal ve hizmet üretimine ağırlık vermek;**

5. Kadınların her alandaki ekonomik, sosyal, kültürel üretim ve aktivitelere eşit ve özgürce katılmasını sağlamak ve bunun en önemli adımı olarak da kadınların sırtına yüklenen **ev-içi yeniden üretim ve yaşlı-çocuk-engelli bakım emeğini toplumsallaştırmak, bu çerçevede her mahallede ortak yaşam-üretim-tüketim merkezleri açmak;**
6. Ülkedeki ve dünyadaki sosyal mücadelelere duyarlı bir siyasal ve kültürel atmosferin yaratılarak mülksüz/yoksul **emekçi sınıflar, kadınlar ve diğer ilerici toplum kesimlerini yerellikte güçlendirerek, özneştirmek;**
7. Önümüzdeki birkaç yıl içinde Dünyanın büyük bir gıda krizine gireceği Birleşmiş Milletler Gıda Programı direktörleri tarafından açıklanmışken, yerel halkın gıda egemenliğini sağlamak için tahıllar başta olmak üzere temel tarım ürünlerinin üretimini teşvik etmek ve bunları güvenli tesislerde depolamak.

POLİTİKALAR VE UYGULAMA ARAÇLARI

1. Son yıllarda gelişen dijital teknolojiler sayesinde, belediyelerin mal-hizmet üretimi süreçlerinin planlanması ve karar süreçlerinde öz yönetimli işleyişin olanaklarının araştırılıp geliştirilmesi;
2. Kentteki sınıflar emekçi ve burjuva sınıflar arasındaki pek çok eşitsiz gelişme ve bölünmenin kaynağı olan kafa-kol emeği ayrımını da azaltma potansiyelleri nedeniyle sosyalist dijital platform belediyeçiliği uygulamalarına özel bir önem verilmesi²⁶;
3. Yerel halkın (içme suyu, ekmek, toplu taşıma, temel gıda, internet vb.) mahalli müşterek ihtiyaçları miktar ve süre kriterleriyle sınırlandırılmak üzere sembolik fiyatlar veya maliyetine karşılanacaktır.
4. Toplu taşıma, ısınma, temel gıda, toplu konut, enerji, halk sağlığı, eğitim gibi neoliberal dönemde özelleştirilmiş veya merkezi yönetime ya da taşeron firmalara devredilmiş yerel hizmetlerin yeniden belediyeleştirilmesi;
5. Geçmiş hükümetler ve belediyeler tarafından özel şahıs ya da firmalara satılmış, devredilmiş veya uzun vadelerle kiralanmış açık/kapalı alanlarla tesislerin tekrar halkın kullanımına açılması;

26 Bu uygulamaların, kırsal zenginliklerini kente, kentin olanaklarını kura taşıma noktasında da yeni olanaklar açığının da ayırında olmak gerekir.

6. Bir yandan yerel halkın yaşam maliyetlerini kolektifleştirerek düşürmek, bir yandan da kadınların sırtına yüklenmiş ev içi sosyal yeniden üretim işlerini mümkün olduğunca toplumsallaştırmak için her mahalleye, kullanıcıların çekip çevirdiği, belediyenin altyapısını kurup, denetleyip, desteklediği, imece yaşam merkezleri kurulması;
7. Semt yaşam-imece evlerinin yanında, kreş ve gündüz bakım evleri, gençler için politeknik eğitim-etüt-okul sonrası spor merkezleri, işçi evleri, kültür-sanat merkezleri gibi belediyece koordine edilen, kullanıcıların yönettiği metalaşmış ilişkilerden azade müşterekleşme mekanlarıyla kentteki ilerici kesimlerin örgütlülük düzeyinin sıçramalı biçimde yükseltilmesi;
8. İnsanların özgür boş zamanlarını geçirip yaratıcılıklarını geliştirecekleri, spor, sanat, kültürel sosyal alanlarda gelişimini sağlayacak hizmet alanlarının planlanıp, kullanıcıların kuracakları dernek, kulüp gibi örgütlenmelerle iş birliği içinde hizmete sokulması;
9. Belediyenin gençlerden başlayarak tüm halk kesimlerinin gündelik hayatını düşük maliyetle örgütleyebileceği, yerellikteki kolektif ruhu güçlendirecek, fark yaratacak dönüştürücü bir araç olarak kolektif sporlar ve izcilik gibi faaliyetlerinin yaygınlaştırılması;
10. Kentte ağırlığı olan ve sosyal muhalefetin bir parçası olan sosyo-kültürel kimlik gruplarının kendi öznelliklerini, farklılıklarını ortaya koyup, kolektif sorun ve taleplerini dile getirecekleri sosyal ve kamusal mekanların üretilmesi;
11. Türkiye’de kentlerin kadın dostu, çocuk dostu, engelli dostu, yaşlı dostu, göçmen/mülteci dostu bir kent haline gelebilmesi için, öncelikli olarak tüm bu gruplar hakkında ayrıştırılmış veri ihtiyacının hem niceliksel hem de niteliksel araştırmalar yoluyla giderilmesi;

9.2 KENTSEL-KIRSAL PLANLAMA -EKOLOJİK DOKUNULMAZLAR

HEDEFLER

1. Ülke düzeyinde, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesine odaklanan, üretim faaliyetlerinde, kaynak kullanımında, ürünlerin dağılımında adil, dengeli ve planlı mekânsal gelişme ve bunu sağlayacak

bir makro yerleşim sistemi planlaması yapmak;

2. Planlamanın her aşamasında, mekanın yeniden üreticisi ve kullanıcısı olan emekçi halk kesimlerinin kolektif örgütlenmeler dolayımından veya doğrudan katılımını kurumsallaştırmak;
3. Kırların kentsel alan genişlemesiyle işgal edilmesi ve kaynaklarının sömürülmesini durdurmak ve kır-kent arasındaki sosyal, ekonomik, kültürel gelişmişlik farklarının gidermek için kırsal toplumun, kır emekçileri ve yoksullaştırılmış köylülüğün yaşam standardını yükseltmek;
4. Kentlerin aşırı büyümesini önlemeye, onların etrafındaki ekolojik kuşakları yapılaşma ve rant baskısından korumaya ve tüm sakinlerinin iradelerini yansıtabilecekleri yeni özyönetimsel işleyişe imkan verecek en uygun optimal büyüklüğe ulaşmak için kentsel yerleşimleri yeniden ölçeklendirmek;
5. Neoliberal mantıkla temel olarak, kamu kaynaklarının belli sermaye kesimlerine aktarılmasıyla kırsal ve doğal müştereklerin sermayenin talanına açılması amacıyla girilen ve kırsal ve doğal yaşam alanlarındaki insan, hayvan ve bitkilerin varoluşuna kasteden enerji, altyapı ve madencilik projelerini durdurmak;
6. Söz konusu projeleri bilimsel ve demokratik katılım esaslarına göre geliştirilecek yeni bir etki değerlendirmesi kriterleri demeti (Ekolojik-Sosyal Etki Değerlendirmesi-ESED) ışığında yeniden değerlendirmek;
7. Günümüz dünyasında makro ölçekte yaşam alanları ve canlılar için bir ekolojik yok oluş dinamiği haline gelmiş küresel ısınma/iklim değişikliğine yol açan faktörleri toplumsal yarar ve ihtiyaçları da gözetecek en aza indirmeye çalışmak.

POLİTİKALAR VE UYGULAMA ARAÇLARI

1. Kentsel ve kırsal alanlarda, insanın da bir parçası olduğu ekosistemin sürekliliğini, toplumsal ve ekonomik olarak adil ve dengeli gelişmeyi esas alan, ülke gelişme planlaması ile bütünlük mekânsal gelişme planlamasının tesisi;

2. Geçmiş mekânsal planlama sistem ve pratikleri, sosyalist bakış açısı ve iradesi ile olumlu, olumsuz sonuçlarıyla değerlendirilerek, yaşam alanlarının, doğal ve kültürel çevrenin planlı iyileştirilmesi ve geliştirilmesinin sağlanacağı, bütüncül planlama sisteminin kurulması ve kurumsallaştırılması;
3. Ülke ölçekteki mekânsal ve sektörel strateji planlarından girdiler alan, bölgesel gelişmişlik farklarını dengeleyen mekânsal bölge planlamasının kurumsallaştırılması;
4. Bölge planlarında; çevreyi/doğayı odağına koyan, ekolojik alanların korunması hedefli olarak kritik doğal eşiklerin ve kentsel kullanımların konumlanması, bu yönde amaç, hedef, strateji ve politikalarının belirlenerek, kademelendirilmiş alt ölçekli planlarla bütünleştirilmesi;
5. Ülke nüfusunun çoğunluğunun yaşadığı metropol hatta megapol büyüklüğe ulaşmış kentsel bölgelerin 5 numaralı hedef doğrultusunda optimal ölçeklere doğru küçültülmesi için arada işlevsel boşluklar bırakarak parçalanmasına dönük planlar yapılması;
6. Yetki ve olanakların mümkün olduğunca büyükşehir yönetimlerinden, doğrudan demokrasi açısından yerel halka daha yakın belediyelere devredilmesi;
7. Kırsal emekçileri ve küçük köylülüğün yaşam standardını yükseltmek için köy, kasaba ve bir kırsal bölge ölçeklerinde farklı yerleşimlerin iç içe geçmiş özellik ve etkileşimlerini gözeten sağlıklaştırma, kalkındırma ve ortaklaştırma planları yapılması;
8. Kırsal kalkınma programı kapsamında kırsal toplumun yaşam standardının iyileştirilmesi için, kırsal yerleşimlere eğitim, sağlık, kültür ve spor alanında geniş kapsamlı kamu yatırımlarının ekonomik ve mekânsal planlanmasının yapılması;
9. Kentsel ve kırsal yerleşim planları yapılırken ekolojik sistemin sürekliliği, iklim güvenliği, doğal kaynaklar ve ekolojik dengenin korunmasının esas alınması;
10. Enerji de lüks-gereksiz tüketimin, kayıp-kaçakların sınırlandırılması gibi kapitalizmin israfçılığından kaçınmaya çalışmak ilke olsa da toplum-

sal ve kamusal yarar gereği yapılması elzem olabilecek enerji, altyapı ve madencilik projelerinin bilimsel ve demokratik katılım esaslarına göre yapılacak ve adına Ekolojik-Sosyal Etki Değerlendirmesi denecek yeni bir etki değerlendirme ölçeği ışığında yaşama geçirilmesi ya da iptal edilmesi;

11. Ülke / bölge ölçeğinde, kentlerin nefes alması ve iklim değişikliği etkilerinin azaltılması için, kentsel sistemin ekolojik kuşağa eklenebileceği, doğal ve/veya yapay ekolojik koridorların geliştirilmesi ve komşu ülkelerin ekolojik koridorları ile bütünleşmelerinin planlanması;
12. Ekolojik ve kültürel koruma alanlarının, temel üretim, tarım ve mera alanlarının kademeli olarak kamulaştırılması, ortaklaştırılması;
13. Ülkemizin su politikasını ivedilikle çözüme kavuşturarak, temiz suya erişimi temel insani bir hak olarak göreceğ, yağmur suyu hasadı ve su yönetimi konularında gerekli tüm çalışmaları yapılması;
14. Ülke, bölge ölçeğinden mahalle ölçeğine kadar, her alt ölçekli planın, bir üst ölçekten aldığı girdilerle ve onun temel kararlarına uygun olarak, ait olduğu ölçeğin gerektirdiği detayları ihtiva eden mekânsal planlama ve imar mevzuatı düzenlemelerinin sosyalist bir perspektifle revize edilmesi;
15. Bütüncül mekânsal planlamanın her kademesinde toplumsal katılım (halk meclisleri, uzman kurumlar, sendikalar, vb.) mekanizmasının hak ve sorumluluklar çerçevesinde tanımlanması ve kurumsallaştırılması;
16. Kentsel alanların planlamasında, gündelik hayatın iyileştirilmesinin, eğitimin, bilimin, sanatın gelişimini sağlayacak mekanların, kentsel hizmetlerden herkesin kolay ve eşit biçimde yararlanması öngörüsü ile planlanması;
17. Kentsel ve kırsal üretim alanlarıyla, şehirlerarası ve şehir içi ulaşım-taşıma başta olmak üzere tüm hizmet alanlarında iklim değişikliği etkilerinin azaltılması;
18. Kentsel alanlarda konut-iş alanları, konut-eğitim alanları ve sağlık hizmetlerine ulaşımı en optimal hale getirecek, enerji tüketimini azal-

tıp, iklim değişikliği etkilerini ve afet risklerini azaltacak bir mekânsal dönüşümün planlanması;

19. Bu bağlamda, konut, temel eğitim, sağlık, alışveriş, hizmet ve ofis tarzı alanların karma kullanımına dayanan, kendine yeten, optimal büyüklükte ve aralarında yeşil alanların devamlılığının sağlandığı yerleşim yerlerinin açığa çıkarılması, toplu taşımanın esas alınıp, şehir içi raylı sistemlerin güçlendirilmesi.

9.3 BARINMA HAKKINA UYARLI SOSYAL KONUT POLİTİKASI

HEDEFLER

1. Her bireyin yeterli büyüklükte, çağın getirdiği asgari konfora sahip, erişilebilir, güvenli konutlarda ve sağlıklı çevrede yaşamasını sağlamak;
2. Son 20 yılda kentsel gelişmeyi belirleyen ve temelde mülkiyeti ve rantı gözeten hakim konut politikası yerine, konutu spekülatif bir yatırım ve rant aracı olmaktan çıkarıp, barınma hakkını ön planda tutan bir alternatif geliştirmek;
3. Konutu meta olmaktan çıkarma mücadelesinin, aynı zamanda sosyalist sınıf mücadelesi olduğu gerçeğinden hareketle, mülkiyete ve ranta odaklı değil, sağlıklı, güvenli, güvenceli barınma odaklı sosyal konut sistemlerini geliştirmek;
4. Kentlerin rant odaklı hızlı-yoğun bir yapılaşmayla aşırı büyütülmesiyle, kent yoksullarının merkezden çeperlere sürülmesini, çeperlerdeki TOKİ eliyle oluşan yerleşmelerin iktidarın sağcı ideolojik-kültürel mekânsal temsil ve pratikleriyle dini cemaatlere bağlı vakıf ve derneklerin kucağına atılarak gericileştirilmesini, mahallelerin mutenalaştırılarak emekçi sınıflardan kopartılmasını getiren dönüşüm projelerine son vermek;
5. Yıpranmış, ihmal edilmiş, çöküntü alanlarına dönüşmüş ya da bu sürece girmiş sağlıklı kentsel yerleşim alanlarında sosyo-mekânsal adaleti sağlayıp, yapı stokunu afetlere karşı güçlendirecek bir mekânsal yenileme modelini hayata geçirmek;
6. Kentsel ve kırsal tüm yerleşmeleri ve buralardaki yapıları afetlere karşı, sıfır can kaybı hedefiyle güçlendirip, güvenli hale getirmek.

POLİTİKALAR VE UYGULAMA ARAÇLARI

1. Kuruluş amacının tümüyle dışına çıkarılıp, kentsel rantın dağıtımının bir aracı haline getirilmiş olan TOKİ'nin lağvedilip, bir Sosyal Konut Bakanlığı ve yerel yönetimler bünyesinde sosyal konut idarelerinin kurulması;
2. Yerel yönetimler bünyesinde; konut ihtiyacını tespit eden, kira fiyatlarını denetleyen, konutların ve sosyal alanların bakım ve onarımını organize eden, yönetiminde muhtarlar, konut birlikleri, kiracı birlikleri gibi yerel toplum temsilcilerinin de yer aldığı, sosyal konut idarelerinin kurulması;
3. Her yerelde, yeni konutlar üretmeden ya da mekansal yenileme uygulamasına girişmeden önce mevcut konut stokunun durumunun sayısal açıdan, sosyo-ekonomik, mekânsal açıdan nitelikleri bakımından değerlendirildiği, barınma gereksinimiyle karşılaştırıldığı bir tespit-envanter çalışmasının yapılması;
4. Emekçiler ve emekliler için, yeterli büyüklükte, gerekli konfora sahip, erişilebilir, güvenli konutları belli koşullarla²⁷ mülk edinebilmeleri veya mülkiyeti kamu tüzel kişiliğinde olmak üzere, kullanım bedeli kiracının gelirinin 4'te 1'ini geçmeyecek kiralık sosyal konut sisteminin kurulması²⁸;
5. İhtiyaçtan fazla konut mülkiyeti ediniminin önlenmesi yoluyla, barınma hakkının gerçekleşme aracı olan konutun, spekülâtif bir rant geliri sağlama aracı olmaktan çıkarılması için; a) ihtiyaç fazlası konutlardan her konut için artan oranlarda vergi alınması, b) kira artışının kontrol altında tutulması, c) kira gelirlerinden caydırıcı oranlarda vergi alınması;²⁹
6. Herkesin sağlıklı konutlarda barınabilmesinin sağlanmasının önkoşullarından biri olarak emekçilerin alım güçlerini arttıracak bir ücret ve destek politikası izlenmesi ve onunla bakişımılı güçlü bir sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesi;

27 Konutta yaşayanların başka konut, dükkan vb. gayrimenkulü olmaması, ilk 10 yıl boyunca satamamak gibi koşullarla bu konutların gerçek ihtiyaç sahibi olmayanların erişiminden çıkarılmasını sağlanmasıyla, aynı zamanda rantsal spekülasyonlara konu olması da önlenecektir.

28 Sosyal konutlarda dezavantajlı gruplara yönelik pozitif ayrımcı mekanizmalar olacaktır.

29 Bu gibi caydırıcı önlemler hakkında ve kararlılıkla uygulandığında kentlerin betonlaşmasının önüne geçilecek, ortak kullanım alanlarının artırılması mümkün olacak, hatta emekçi sınıfların refahında gözle görülür artışlar gündeme gelecektir.

7. Tarihi kent merkezlerinin afet risklerine karşı özel bir hassasiyetle güçlendirilmesi;
8. Afet riskli alanlarda, riski en yüksek olanlardan başlayarak, o bölgede yaşayanların, etaplar halinde, kamu mülkiyetinde olan rezerv konutlara geçici olarak yerleştirilmesi;
9. Mekansal yenilemeye ihtiyaç duyulan mahallelerde, sosyal, kültürel kolektif kullanım alanlarının artırılması, temel ihtiyaçlarına ve ilkokul/kreşlere yürüme mesafesinde ulaşılabilen yerleşim birimlerinin tasarlanması;
10. Çocuklu bekarlar, genç ve yaşlı çiftler için yenilikçi sosyalist bir bakışla, sosyal ve kültürel ortak kullanım alanlarının (oyun parkları, kreş, hobi atölyeleri, çok amaçlı salon, bostan-bahçe vb.) merkeze alındığı, 1-2 odalık birimlerden oluşan kolektif barınma modelinin geliştirilmesi, belediye olanaklarıyla desteklenmesi ve teşvik edilmesi;
11. Aktif çalışanlar, emekliler, öğrenciler için rotasyonlu tatil evleri, misafirhaneler, çeşitli aktivitelerin olduğu tatil yurtları vb. kolektif kullanımlı tesisler oluşturulması.

9.4 AFET PLANLAMASI

HEDEFLER

1. Her yurttaşın güvenli ve sağlıklı bir çevrede yaşamasını sağlamak devletin asli görevlerindedir. Afetlere dayanıklı, can güvenliğini sağlayan konutlarda oturmak Anayasanın 17. maddesi uyarınca yurttaşların temel hakkıdır. Kent ve kır sakinlerinin güvenli ve sağlıklı yerleşim alanlarında, afetlere dayanıklı konutlarda oturmasını sağlamak öncelikli hedeflerimiz arasındadır.
2. Nüfusunun büyük bölümü deprem riski altındaki yerlerinde yaşadığı ülkemizde, insan onuruna yakışan, güvenli konutlarda ve erişilebilir bir yaşamın inşasının ön koşulu afetlere karşı bilimsel ve teknik her türlü önlemin alınmasıdır. Bu bilinçle, kent planlamasında tüm afet olasılıklarını gözeterek bilimsel analizler temel alınarak bölgeye uygun yapıllı çevrelerin inşa edilmesi diğer bir hedef olmalıdır.

POLİTİKALAR VE UYGULAMA ARAÇLARI

1. 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun acilen değiştirilip, yapı üretim sürecini müteahhitlerin eline bırakan yaklaşımın terk edilmesi;
2. Kitlesele olarak kullanılan eğitim, sağlık, spor, ibadethane, kamu kurumları, ulaşım, alış-veriş amaçlı vb. mevcut kamusal yapıların afet riskleri hızla gözden geçirilmesi gerekli güçlendirmenin yapılması veya yeniden inşası;
3. “İmar Affı” veya “İmar barışı” adı altında ruhsat ve kullanım izni verilen tüm yapıların, mühendislik-mimarlık hizmeti bakımından kamusal denetimden geçirilmesi, planlama kapsamında yukarıdaki politikalar doğrultusunda gerekli uygulamaların yapılması;
4. Bugüne dek toplanan deprem vergilerinin bilançosunun kamuya açık, şeffaf bir biçimde paylaşılması;
5. Kendi evini güvenli hale getirmek isteyen yurttaşların, kooperatiflerle, mühendislik ve mimarlık hizmeti alarak, yaşanabilir kent planlamalarına uygun olarak yapılmasına destek olunması;
6. Üzeri kapatılan, beton ile doldurulan; ancak her yağışta kendini gösteren derelerin, su taşkın alanların yapı yaklaşım sınırlarını katıyetle korunması;
7. Dereler birer yol aksı olarak görölmekten vazgeçilerek, kentin su döngüsüne hizmet eden, ekolojik koridorları olduğu bilinciyle korunması;
8. İvedilikle afet kriz planları hazırlayarak, göstermelik tatbikatlar değil, deprem ülkesinde yaşayan halkların, bilginin gücü ile hayata geçireceği dayanışmanın temelini atılması ve mahalle afet gönüllü ağlarının kurulup düzenli aralıklarla toplanması;
9. Yeni afet toplanma alanları yaratılması ve bunların yerel halka yaygın biçimde duyurulması.

9.5 TARİHSEL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN KORUNMASI

HEDEFLER

1. “Evrensel duyarlılıklar”, “kolektif hafıza”, kültürel süreklilik” ilkeleri, özel çıkarlar yerine, insanlığın ortak varlığı, sosyal-kamusal yarar gö-

zetilerek, bilimsel yerel ve evrensel koruma ilkeleri doğrultusunda, yeni bir koruma politikası geliştirmek;

2. Yerel toplumda tarihi ve doğal değerlerle yoğrulmuş bir kentlilik ve koruma bilinci yaratmak;
3. Bu yönde alınacak karar ve uygulamaların halka benimsetilmesiyle, yerellikten gelebilecek sermaye/rant odaklı baskılarla iktidar sahiplerinin sorumsuz ve keyfi uygulamalarını engellemek.

POLİTİKALAR VE UYGULAMA ARAÇLARI

1. 'Tarihsel, kültürel birikim nedir', 'Kültür Varlıklarının anlamı nedir' gibi soruların yeni bir duyarlılıkla yanıtlanması, bu yanıtların toplum tarafından anlaşılmasını sağlayacak araç ve kanalların üretilmesi;
2. Kentsel, kırsal alanlar ve tekil yapılar ölçeklerindeki kültürel varlıkların ülke envanterinin bilimsel yöntemler kullanılarak titiz ve kapsamlı biçimde hazırlanması, kültürel varlıkların değerlendirilmesine, tanımlanmasına ilişkin sorunların uzman kişi ve kurumlarca detaylı olarak saptanması;
3. Kent ve kır ölçeğinde tarihsel, kültürel değer atfedilen, koruma kapsamına alınacak alanların ve yapıların yetkin kişi/ kurumlarca değerlendirilmesi, tanımlanması, tüm toplum tarafından bilinirliğinin sağlanarak sadece yasanın değil toplumun koruma algısının yaratılması;
4. Kültür varlıklarının korunması, geleceğe aktarılması, mevcut kullanımının denetlenmesi ve tanıtımı, envanter ve tescil çalışmalarının bilimsel, kurallı, liyakatli, özel mülkiyet ilişkilerinden arındırılarak, şeffaf biçimde yürütülmesi;
5. Kültür varlıklarının korunması ile ilgili yasal çerçevenin ve kanunların yerel ve evrensel kriterlerle yeniden değerlendirilmesi;
6. 'Yeniden canlandırma/ihya' adı altında dönemsel mimarlık üslup özelliklerinin taklit edilmesi ve yozlaştırılmasının engellenmesi. Tarihin kötüye kullanılması anlamına gelen; Türk-İslam sentezine uymayan değerlere dönük ayrımcılık, tarihsel-sanatsal üslupların taklidi, yozlaştırılması türünden mekansal pratikleri yaratan dinci-muhafazakar kültür ikliminin değişmesi;

7. Tarihsel, kültürel, sanatsal olana dair yerel yönetimlerin rolünün ne olması gerektiğinin yeniden irdelenmesi;
8. Tarihsel, kültürel, sanatsal açıdan değerli varlıkların, sit alanlarının, arkeolojik alanların, müze içeriklerinin güvenliğinin sağlanması, bunların afetlerle birlikte düşünülerek acil durum eylem planlarına dahil edilmelerinin ve afetlerde koruma hazırlıklarının yapılması.

EK 1.

KENT HAKKININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Kent hakkından kentte yaşayanların bu mekanda biriktirilmiş olanaklar ve zenginliklerden payını alması ve yaşam ve çalışma mekanlarından başlayarak kenti değiştirerek kendisini de değiştirmesini anlıyoruz. Ancak bu noktada durmayıp, bu hakkın tekil olmaktan ziyade bir grubun parçası olarak barınma, ulaşım, temel gıda, dinlenme, yeşil alan gibi yaşamsal ihtiyaçların karşılanması için talepler geliştirip, bunu kamusal alan düzlemine örgütlü biçimde taşınmasıyla gerçeklik kazanan/kullanılabilen kolektif bir hak olduğunu düşünüyoruz. Böyle bakıldığında onun bireylerin gelecekte ulaşacakları soyut bir ideal değil, şimdi ve burada mülk sahibi sınıflar³⁰ tarafından tepe tepe kullanılan, emekçi ve mülksüzleştirilmiş, ücretli veya küçük burjuva ara katmanların giderek daha az yararlanabildiği, kentsel dönüşüm gibi yöntemlerle mahrum bırakıldığı somut bir hak olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla, mücadelemizin ve önerdiğimiz çözümlerin mülksüz ve emekçi-proleter kesimlerin “kent hakkı”dan daha fazla yararlanabilmesinin amaçladığını belirtmek isteriz.

Kent hakkının unsurlarından olmakla birlikte içi boşaltılarak bir kabuğa dönüşmüş “katılım”, “ortak tavır”, “şeffaflık”, “çevreye saygı”, “aidiyet” gibi kavramları yeniden konuşmaya ihtiyacımız var. Mülk sahipleri ve iktidar sahiplerinin tepe tepe kullanıp, emekçilerin, mülksüzlerin, kadınlardan başlayarak ezilenlerden esirgenen kent hakkının eşitlikçi ve etkin biçimde kullanılması için kenttaşların yerel kamu hizmetlerine ilişki sözünü, kararını yetkili organlara doğrudan ileterek iradesini ortaya koyacağı özyönetimci bir yerel demokrasi modeli geliştirmek gerekiyor.

Katılım - özyönetim; Beş yılda bir yapılan seçimler, burada seçilen başkan ve belediye meclisleri, yerel toplumsal yapının güç sahipleri ve onların entellektüel uzantıları olanların bir araya geldiği kent konseyleri gibi me-

³⁰ Bu gruba kimlerin girdiğini de: geçimini gayrimenkul gelirleriyle idame ettiren rantiyer kesimler, müteahhitler, emlak satın alma gücü olanlar hem müteahhitlere hem de onların ürettiklerine talip olanlara kredi veren finans kuruluşları, inşaat şirketleri şeklinde somutlaştırabiliriz.

kanizmalar temsili demokrasinin yurttaşta sunduğu en bilinen katılımçılık kanallarıdır. Bunlara belediyeler eliyle açılan tasarım yarışmaları ve bir-takım konularda yapılan dijital anketler de eklenebilir. Kent hakkının demokratikleştirilmesini sağlayacak özyönetimci modelimiz, yurttaş pasif, edilgen ve razı edilen konumda tutmaya ayarlı mevcut katılımçılığın ötesine geçmeyi hedeflemektedir. Henri Lefebvre'nin Türkçe'ye Şehir Hakkı diye çevrilen kitabında altını çizdiği üzere: "Gerçek ve aktif katılımın zaten bir adının olduğu açık değil midir? Bu katılımın adı özyönetimdir."³¹

Ortak tavır; kent hakkının bireysel değil kolektif bir hak talebi olduğunu bize hatırlatır. Eşitlikten ve özgürlükten yana olan bizlerin kent hakkını egemen olandan farklı yordamlar ve sosyal sınıf ve gruplarla talep edeceğinin de cevabını araması gerekir. Trafîğinden, kirliliğine, gürültüsünden şiddetine kentin her gün derdini, çilesini çeken, temizliğinden iâşesine onun her gün yeniden nefes alıp vermesini sağlayan emekçilerin, yoksulların maruz kalıp, sırtında taşımak zorunda olduğu kentin kaderiyle ilgili söz ve irade sahibi olması bu düzende mümkün değildir. Onun kaderine yine kentten olabildiğince uzak zengin gettolarına kaçmış sermaye ve güç sahipleri karar veriyor. Onun içinde üretilen zenginliklere ve kent-sel rantlara yine aynı sınıflar el koymaya devam ediyor. Bu anlamda kent hakkını mülksüzleştirilmiş-yoksullaştırılmış emekçilerden başlayarak, içini kimlikleri dolayısıyla onların çifte ezilen-sömürülenleri olan kadınlar, LGBTİ+'lar, Kürtler, Aleviler, mültecilerden yana bir içerikle talep etmekle yükümlüyüz. Kent yaşamını inşa edenler, ancak gün sonunda sermayenin işleyişi için yalnızca bir gereklilik olarak kabul edilenler, kolektif mücadeleleriyle kent hakkını temellük edecektir. Bu edimin ortak tavrı; kapitalizm karşısında birleşmektir.

Feminist hareketin en temel şiarlarından biri, kamusal alanların, sokakların, meydanların ele geçirilmesidir. Kadınlar ve LGBTİ+'lar, "gecelere ve gündüzlere sahip olacağız" derken, bu hareketin mekansallığının da düşünülmesi gerekmektedir. Aslında kadınların ve LGBTİ+'ların kent hakkı talepleri, kente sahip olmayı, kenti yeniden inşa etmeyi ve bununla beraber yaşamı inşa eden ideolojik değerleri değiştirme hakkına sahip olmayı ifade eder. Çünkü yüzyıllardır kent mekanı, eril olagelmiştir. Şehir planlamasının cinsiyet körü bir bakış açısıyla, özellikle orta yaş beyaz erkeklerin ihtiyaçlarına uyumlu "toplumsal cinsiyetlendirilmiş" şehirler planladıkları

31 Henri Lefebvre (1967), Şehir Hakkı, Sel Yayınları, Çev. Işık Ergüden (2015), syf: 116

yönündeki eleştiriler de 1970’lerde başlamıştır. Bu bağlamda, kentsel hizmetlere erişimde eşitlik/adaletten bahsedebilmek için çoklu ve gizli kırıl-ganlık biçimlerin net biçimde ortaya konması ve bu grupların ihtiyaçlarına göre planlama yapılması gerekmektedir.

Ülkemizde de kadın hareketi, bunu değiştirmek için sokakları, meydanları terk etmeden eşitlik, adalet ve özgürlük taleplerini yükseltmiştir. Saray Rejiminin, yıllardır kadın ve queer hareketlerinin yolunu kesmek için mekânsal pratikleri araç olarak kullanıp müdahalelerde bulunmasını reddeden bizler, kadın hareketi ve queer hareketin eşitlik ve tanınma taleplerinin yanındayız. “Herkes İçin Şehir Planlama” şiarını yükseltmenin bu anlamda da değerli olduğunu düşünüyoruz.

Aidiyet; kent hakkına ait diğer tüm unsurların nedeni ve sonucu gibidir. Neoliberal politikalar yalnızca mekanları değil toplumu dolayısıyla bireyi de değiştirdi. Hatta neoliberal özneler yaratımıyla bunu birbirini besleyen bir sürece dönüştürdü; mekanların değişimiyle insanlar yaşadıkları, sosyalleştikleri, kent hakkı talebini gerçekleştirdikleri kamusal alanlara yabancılaştı, kente yabancılaşan insanlar, kent mekanını tüketimin unsuru olarak şekillendirdi ve dönüştürücü potansiyeli karşısında edilgen kaldı. Dolayısıyla mekanı ve toplumu şekillendirmede başat olan aktif katılım sürecini, temsili demokrasiye indirgedi. Kentin asıl sahibi olan halk, kent üzerinde karar verme sürecinden uzaklaştırıldı. Sermaye sahibi tarafından rant elde etmek için; devlet tarafından ise ideolojik bir aygıt olarak kent yeniden inşa edildi. Toplumsal direnişlerle ilmek ilmek ördüğümüz kentsel/ toplumsal belleğimiz, “unutturma ve hatırlatma” pratikleriyle iktidar eliyle tarumar edildi, tarih yeniden yazıldı. Şimdi biz, emekçinin, ezilenin tarihini yeniden yazmak için meydanlarımıza, sokaklarımıza sahip çıkacağız. Neoliberal ideolojiden etkilenen de bununla mücadele edecek olan da bizleriz. Kentsel mücadelenin temeli, ezilen kesimlerin kente aidiyetlerinin sağlanmasıyla inşa edilecek mücadeledir. Dolayısıyla katılım süreçlerinin sosyalist yaklaşımla yeniden tasarlanması, halkın karar almada etkin olması için yeni politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Devletin yerelde ve kent mücadelelerinin şekillendiği yerdeki temsili belediyeler, bu mücadelenin yürüttüğü politikalar aracılığıyla örgütleyicilerinden biri olmalıdır.

Kentleşme, artı-değer yaratımının başlıca vasıtasından biriye, biz de kent hakkını artı-değerin emekçilerden yana ve demokratik bir yöntemle paylaşımını sağlamak için kullanacağız. Türkiye İşçi Partisi, var olan direniş

alanlarına destek vermekle, sokaktan çıkan sesi mecliste temsilcileriyle veya direkt direnişin özneleri yoluyla yankılatmakla sorumludur. Aynı zamanda biz, kentlerde yaşanan sosyal adalete yönelik saldırılara karşı teyakkuzda olacak ve yeni direniş alanları örgütleyeceğiz. Kentsel hareketlerin direniş biçimlerinin çok çeşitli olabileceğini unutmadan yeni eylem pratikleri inşa etmek için kente ve dinamiklerini kentin tüm özneleriyle birlikte analiz edecek, çözüm pratiklerini birlikte inşa edeceğiz. Direnişleri ve kent hakkı taleplerini toplumsallaştırarak, politik bir programa ortak edeceğiz. Sosyalist, devrimci belediyeçilik deneyimlerinden, umut ve mücadele mekanlarından deneyimleri tekrar analiz edecek, düştüğümüz tarihsel yanlışlardan öğrenecek ve yeni bir gelecek tahayyül edeceğiz.

EK 2.

DEVRALDIĞIMIZ SOSYALİST/KIZIL BELEDİYESİZLİK BİRİKİMİ VE BELEDİYESİZLİĞE YAKLAŞIMIMIZ

Dr. Ali Ekber Doğan

Kentlerimize sermaye mantığı ve rant gözlükleriyle bakan kapitalist düzen partilerinin yönettiği belediyelerin yönetimi altında, beton ormanlarına dönüşen kentleri sosyal eşitlikle özgürlüğün kendi şarkılarıyla dans ettiği yerler hale getirmek temel hedef olmalıdır. Bu çerçevede, toplumun yüzde 75'inden fazlasının yaşadığı Türkiye kentlerini kullanım değeri-sosyal yaşam alanları olarak, tüm sakinlerini kendi hayatının efendisi kılabilecek ölçeklerde yeniden planlayıp, sosyalist, ekolojik, kadın özgürlükçü ve müşterekleşmecî bir bakışla yeniden inşa etmek gerekir.

Söz konusu yeniden inşa hedefini yaşama geçirmek için üretim araçlarının özel mülkiyetiyle, ücretli kölelik düzenine son verecek emekçi sınıflar öncülüğünde bir siyasal devrime ihtiyacımız olduğu açıktır. Bu gerçeği kabul etmekle birlikte, sosyalistlerin yönetiminde bulunacağı kent ve yerel yönetimlerde yarını bugünden kurmaya girişmenin de siyasal devrimin yolunu düzleyip, genişletecek önemli deneyim ve birikimler yaratacağını düşünüyoruz. Daha açık ifade etmek gerekirse, genelde yerel halkın, özelde emekçi-mülksüzleştirilmiş sınıfların örgütlülük ve eylemli faaliyet düzeyini, bilinç seviyesini yükselten ve kendisini etkileyen kararlara dair sözü ve iradesini ortaya koyabilen öznelerle dönüştüren, bunun maddî koşullarını yaratmak için emekçi-yoksul halkın temel gereksinimlerini ucuz ve nitelikli biçimde karşılamayı öncelikli gören bir belediyesizlik pratiği, eşitleşmenin, müşterekleşmenin, özyönetimin, doğayla uyumun öncü adımlarının atıldığı kentsel mevziler kurmamızı sağlayacaktır. Bu amaçlara az çok ulaşılmasının bu topraklarda sosyalizm mücadelesi açısından sıçratıcı etkiler yaratacağını, merkezi düzeydeki siyasal iktidar mücadelesinde bizleri ileri taşıyacağını düşünüyoruz. Bu anlamda, yerel yönetimleri kararlı ve bütünlüklü bir sosyalist belediyesizlik programıyla kullanmanın iki temel faydası nedeniyle yerel ve ulusal düzeyde sosyalist iktidar mücadelesini ilerleteceğini düşünüyoruz.

- i) düzen güçlerinin geçmişte kalmış başarısız bir ütopya diye damgaladığı eşit-özgür toplum özlemimizi, buna dönük amaç, ilke, tahayyül ve değerlerimizi toplumsallaştırmak;
- ii) 7'den 70'e yerel halkı, emekçileri, kadınları, LGBTİ+'ları siyasi-sosyal-kültürel-sportif faaliyetler dolayımından her semtte kurulacak bir dizi yeni dernek, kulüp, inisiyatif, halk okulu vb. kolektiflerin aktif üyeleri kılarak yerel toplumu sosyalizm mücadelesinde örgütlü ve bilinçli bir güce dönüştürmek.

Bu çerçevede proletaryanın devrim ve sosyalizm mücadelesini ertelemek veya yerelin sorunlarıyla boğuşurken, yönünü kaybetme tehlikesini de içerdiği için eleştirilen sosyalist belediyeçilik perspektifini, sınıf mücadelesinde yeni mevziler kazanmak anlamında düşünmek, kendini tekrar ettiği durumlarda, siyasi iktidar mücadelesini ileriye sıçratmak için devrimci durumlarda bu mevzilerin feda edilebilir olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir.

Kökenini Evrensel Yurttaşlık anlayışıyla tüm dünyayı kucaklasa da bir şehir devleti ölçeğinde kalan Paris Komününe götürebileceğimiz sosyalist belediyeçiliğin bir de 1870'lerde İngiltere Birmingham'da başlayıp, kısa sürede ülke geneline yayılan içme suyu, havagazı, halk sağlığı, temizlik, park-bahçe işlerini toplulaştırıp, kentin emekçi mahallelerine doğru genişleten reformist şehircilik boyutu vardır. Buna da Beledi Sosyalizm denmektedir. Neoliberal döneme, yani 1980'lere kadar dünya çapında modern belediyeçiliğe de bu yerel ortak ihtiyaçların kolektif tüketimle karşılanması anlamında beledi sosyalizm damgasını vurmuştur. Sosyalist belediyeçilikse sosyalist mücadeleyi, örgütlülüğü ilerletmeyi, emekçilerin yaşam koşullarını geliştirmeyi, serbest zamanlarını özneleşmelerini sağlayacak işlerle donatmayı amaçlar. İşçi-emekçi sınıfların kentlerde insanca yaşayabileceği koşulları sağlamak için yerel halkın müşterek ihtiyaçlarının ücretsiz veyahut maliyetinin altında fiyatlarla karşılanmasına ve barınma sorununun çözümüne öncelik veren sosyalist belediyeçilik örneklerini geliştirmiştir. En bilinenleri, 1919-1935 arasında komünistlerin yönettiği Kızıl Viyana'dan³², İtalya'da Kızıl Bolonya'yla simgeleşse de 1965-60'lar-

32 Kızıl Viyana deneyimiyle ilgili yazısında İhsan Bilgin 1919'dan 1935'teki Nazi Almanyası işgaline kadar şehri yöneten komünist belediyenin iki temel başarısı olduğunu söyler: "Komünist belediye, sabit gelirli emekçi sınıflar için o ekonomik kriz zamanlarında kendi belediye gelirleriyle elli bin civarında sosyal konut yaparken onların bireysel ve kolektif maddi yaşam standartlarını da nesnel ölçütlerle yükselten reformlara aracılık etmişti. Sırf maddi konfor eşikleri de değildi bunlar." Kızıl Viyana'daki en büyük sosyal konut bloku olan Karl-Marx-Hof'un maddi konforunun konut birimleriyle sınırlı olmadığını söyleyen Bilgin, "beyaz eşyanın bireyselleşip

dan 1980'lere uzanan Kuzey İtalya'nın Emilia Romagna, Lombardiya ve Toskana bölgelerindeki çoğu büyük kentte İtalyan Komünist Partisi'nin yönetimde olduğu belediyeler, Ile-de-France bölgesinde Paris'in çevresini kuşatan kıvılcık belediyelerden, Normandiya'daki Le Havre'ına, Kiyoto'suna, Fatsa'sına komünistlerin önderlik ettiği bir gelenekten söz ediyoruz. Bu geleneğin önemli bir damarı da İngiltere'de 1919'da Londra'nın yoksul ilçesi Poplar'da başlayan sınıf mücadelecilik sosyalist belediyeçilik çizgisidir. 1980'lerde neoliberal saldırının simgesi olmuş Margaret Thatcher yönetimine işçi sınıfının meydan okuyuşunu simgeleyen bir diğer Londra belediyesi Lambert'ten, Sheffield'da, Liverpool'dan, (Kızıl) Ken Livingston'un Londra Büyükşehir Meclisi (Greater London Council, GLC) Başkanlığı sırasında 1990'ların ortasına kadar süren, aktif işçi sınıfı muhalefetinin siyasal ifadeleri olan sosyalist belediyeçilik anlayışı bugün de Preston'da devam ediyor³³. İşçi sınıfı mücadelesini ilerletmeye dönük, sosyalist seçeneği canlı tutan bu belediyeçilik geleneği büyük insanlığın toplumsal hafızasına işlemiş örneklerdir.

Son yıllarda Meksika'da Zapatistaların Chipas'taki özyönetim deneyimleri, Brezilya'da Porto Alegre'den başlayıp dünyaya yayılan "Katılımcı bütçe modeli", Boliviya'nın El Alto şehrinde başlayıp dünyaya yayılan özelleştirilmiş kamu hizmetlerinin yeniden belediyeleştirilmesi hareketinin yanında, ülkemizde de sağcılarının bile takdirini toplamış bir komünist başkan (Fatih Mehmet Maçoğlu) gerçeği olduğunu belirtmek gerekir. Maçoğlu'nun Ovacık'tan başlayıp Dersim'de devam eden pratiği ve dayandığı kooperatifçiliğe dayalı dayanışmacı topluluk ekonomisi, içme suyu, toplu taşıma, halk ekmek gibi sunduğu temel ihtiyaç/kolektif tüketim hizmetlerini sembolik ya da piyasanın altında fiyatlandırmasının emekçi halk kesimleri arasında uyandırdığı olumlu yankılar sosyalist belediyeçiliğin bu topraklarda geniş bir karşılık bulabileceğini göstermektedir.

ortalama ev donatısına dönüşmediği koşulların ortak çamaşırhanesi ev-emeği konforuna ciddi katkıydı. Çocukların güvenle emanet edildiği yuva da... Viyana çevre yolu kuşağının Margaretengürtel dilimi ise bulvarla ona paralel avlular arasındaki sosyal konut bloklarından meydana geliyordu ki, işçi sınıfının başlıca aidiyet ortamı haline gelmişti." İhsan Bilgin'in "Sosyalist Belediyeçilik" yazısına şu bağlantıdan ulaşılabilir: <https://yapidergisi.com/sosyalist-belediyeçilik/>

33 İngiltere'nin kuzey batısındaki Preston kenti de son yıllarda dayanışmacı topluluk ekonomisiyle, kooperatifçilik ağlarıyla yerel ekonomiyi güçlendiren kamucu politikalarıyla İşçi Partisi içinde sosyalistlerin övünç kaynağı olarak gösteriliyor. Preston'daki sosyalist deneyimi anlatırken ona esin kaynağı olan İngiltere'deki sosyalist belediyeçilik deneyimlere değinen Ulus Atayurt'un "Sosyalist Belediyeçiliğin Filizleri" yazısına da şu linkten ulaşılabilir: <https://birartibir.org/sosyalist-belediyeçiliğin-filizleri/>

TİP BİLİM KURULU
KENT VE YEREL YÖNETİMLER ÇALIŞMA GRUBU

YAŞAMI YENİDEN ÜRETEBİLEN KENT VE KIR İÇİN: İLKELERİMİZ VE YOL HARİTAMIZ

